

Kunchab Magazine

BOEDDHISME & HUMANISME

Kwartaalblad over boeddhisme

4 1999

Inleiding

Na het opstellen van de tekst van het speciale nummer 'Ontmoeting van boeddhisten en christenen' (Kunchab 3/98) voelden we duidelijk dat een belangrijk aspect van de dialogen die het boeddhisme voor het ogenblik aangaat, buiten beschouwing gebleven was. Het is geen toeval wanneer het tweede interreligieuze congres in maart te Rijsel als thema 'Van verdraagzaamheid naar dialoog in een gedeconfessionaliseerde samenleving' gekozen heeft. Het laïcisme wordt tegenwoordig inderdaad gezien als een noodzakelijke voorwaarde om een authentiek spiritueel leven te ontwikkelen.

We hebben enkele artikelen en boeken doorgenomen die ons gedurende deze laatste tijd aangesproken hebben, toen we ons bezighielden met de vraag of de vrijzinnigen en de boeddhisten iets gemeenschappelijks hebben en welke de rol zou kunnen zijn van deze grootste gemene deler in een samenleving op zoek naar zichzelf.
Wij danken professor Perin voor zijn substantiële bijdrage tot dit dossier, de schrijver-journalist en vrijmetselaar Pierre Guelff die ons de toestemming gaf de tekst van een referaat weer te geven die hij in een Loge te Brussel gehouden heeft en die gepubliceerd werd als een interview, de hoofdredacteur van Le Vif/L'Express, Stéphane Renard, die ons een tekst waarin de vrijzinnigheid wordt voorgesteld ter beschikking stelde, professor Dethier en natuurlijk Marc Campine, coördinator van de Werkgroep Religie en Levensbeschouwingen aan de VUB die een meer dan fundamentele bijdrage heeft geleverd.
Het is evident dat ons tijdschrift over de behandelde onderwerpen niet het laatste woord zegt. Het biedt de lezers stof tot nadenken. Door middel van studie, lectuur en discussie kan een en ander later grondiger worden onderzocht. Daarom nemen we de gewoonte aan om ook een bibliografie toe te voegen aan het geheel. We laten het aan de lezers over om verbanden te leggen tussen het humanisme dat hier uitvoerig wordt voorgesteld en het boeddhisme zoals het dagelijks in het leven wordt toegepast.

Wij hopen dat u de tijd zult vinden om dit nummer 'Boeddhisme en humanisme' aandachtig te lezen. U kunt tegelijk kennisnemen van het programma dat wij u de komende maanden voorstellen. Kunchab Magazine 1/2000 zal hierover uitvoerige informatie brengen... evenals wat meer nieuws over de volgende reis naar Tibet!

Prettige eindejaarsfeesten en de beste wensen voor het nieuwe jaar namens de hele ploeg.

De vrijzinnigheid : enkele aanknopingspunten

De vrijzinnige beweging aanvaardt geen traditionele hiërarchische structuur. De fakkel is haar symbool: de overwinning van het licht op de duisternis. Zo wil de vrijzinnigheid onderwijs promoten dat de mogelijkheid tot autonoom oordelen bevordert.

Een politiek of filosofisch concept?

"Vrijzinnigheid is vooral een politiek concept", zegt Guy Haarscher, professor filosofie aan de ULB. *"De Staat behoort allen toe en kan niet gemonopoliseerd worden door een specifieke ideologie. Hij moet respect opbrengen voor elk individu, gelovig of atheïstisch."*
De geschiedenis van de vrijzinnigheid is dus vooral deze van de progressieve secularisatie van een samenleving die gedurende eeuwen Kerk met Staat verward heeft. Maar de vrijzinnigheid is ook een filosofisch concept dat graag de Griek Protagoras citeert: *"De mens is de maatstaf van alles"*. Zij sluit elke verwijzing uit naar een godheid of naar een uiterlijk principe.
Het filosofisch werktuig van de vrijzinnige methode kan in twee woorden samengevat worden: **vrij onderzoek**, d.w.z. een kritische geest en het weigeren van dogma's, van geopenbaarde waarheden, van gezagsargumenten!

Wat de een en de ander zeggen

"Vrijzinnigen vinden moeilijk hun identiteit", merkt Guy Haarscher op. *"Enerzijds zijn er diegenen die een minimalistische opvatting verdedigen, zoals scheiding tussen Kerk en Staat, tussen privé-leven en openbaar leven. Het is duidelijk dat zeer vele gelovigen met deze opvatting kunnen instemmen. De andere visie, de maximalistische, vertegenwoordigt zowat een allesoverlappende filosofie, waarin men de grote idealen terugvindt van vooruitgang, humanisme, vrijheid, antiracisme, gelijkheid... Het verwerven van burgerschap, de individuele verantwoordelijkheid, de weigering tot uitsluiting, de verdraagzaamheid... Maar de vrijzinnigen zijn niet de enigen om dergelijke principes te behartigen."*
Het spreekt vanzelf dat de vrijzinnigheid, zoals elke filosofische beweging met een verleden, zich vragen stelt over de rol die het in de toekomst zal spelen. Sommigen vinden dat het woord zelf ouderwets klinkt, anderen beweren dat het politiek en filosofisch project actueel blijft. Sommige humanisten menen dat de tijd gekomen is om *"bij de ander het vermogen om vrij te zijn te erkennen"*.
De vraag luidt nu of deze verdraagzaamheid die door de vrijzinnigen aanbevolen wordt ook de zich ontluikende dialoog met het boeddhisme zal beïnvloeden. Het wordt tijd dat de neurose van de angst om bedrogen te worden verdwijnt.
Guy Haarscher eindigt zijn artikel (in Le Vif/L'Express 1/1/99) als volgt: *"Ik ben er zeker van dat de overgrote meerderheid van mijn vrijzinnige metgezellen ervan overtuigd is dat onze waarden stevig genoeg zijn om ze vrij te geven aan de sterke wind van de dialoog."*

Stéphane Renard, De vrijzinnigheid in België, Le Vif / l'Express van 29/11/96

De vrijzinnigheid: feiten en data

- Het onderwijs. De oprichting van de Vrije Universiteit van Brussel in 1834, met de steun van de vrijmetselarij, is een reactie op de heropening van de katholieke Universiteit van Leuven door het Belgische episcopaat, met de steun van Rome. Dit is nog maar het begin van de schoolstrijd. Ze kent ontelbare opflakkeringen. Vrijzinnigen prijzen een onderwijs aan voor allen, openbaar, neutraal en gratis, naar het voorbeeld van de Fransman Jules Ferry. De katholieken van hun kant zien er een goddelijke zending in, voorbehouden enkel en alleen aan de Kerk (verklaring van de bisschoppen in 1878).
- De toegang van de meisjes tot het onderwijs is een ander vrijzinnig strijdpunt: Isabelle Gatti de Gamond opent in 1864 hun eerste middelbare school.
- Het vrijzinnige anticlericalisme wordt decennia lang gevoed door de druk van de geestelijkheid op electoraal vlak. Bepaalde pastoors aarzelen niet de vrouwelijke echtgenoten te stimuleren om gemeenschap met hun man te weigeren zolang deze niet voor de katholieken wil stemmen. De terughoudendheid van liberalen en socialisten eind vorige eeuw tegenover het algemeen stemrecht wordt trouwens verklaard door de veronderstelde invloed van de biechtvaders op de vrouwen...
- Begrafenis. Op het kerkhof, gewijde grond, worden alleen christenen aanvaard. Het gevecht voor het recht op teraardebestelling ligt aan de basis van de eerste vrijdenkende gemeenschappen. Ze boeken pas resultaat in de jaren 1880... Wat de crematie aangaat zal het Parlement deze eerst vanaf 1932 toelaten. Met één stem meerderheid.
- De laatste kwarteeuw is niet gespaard gebleven van filosofische debatten. Voor wat de toegang tot de media aangaat zal La pensée et les hommes, een vrijzinnige uitzending, hard moeten strijden om vanaf 1962 over evenveel zendtijd te beschikken bij de RTB als de katholieken.
- Informatie over contraceptie en gezinsplanning zal vanaf 1973 niet meer bestraft worden. In datzelfde jaar garandeert eindelijk een wet de bescherming van ideologische en filosofische tendenzen. In 1974 zien we de afschaffing van de term 'God' in de rechterlijke eed. Op het vlak van de zeden wordt in 1985 de strafrechtelijke discriminatie tussen homo- en heteroseksualiteit opgeheven. Overspel verdwijnt in 1987 uit het wetboek van strafrecht. Het niet strafbaar zijn van abortus komt pas in 1990. In 1991 veroorlooft de wet morele vrijzinnige bijstand in het leger. De herziening van de Grondwet van 1993 verleent aan de 'niet-confessionele' gemeenschap een feitelijke erkenning.
- Onlangs werd het debat heropend naar aanleiding van de subsidiëring van de religies. Sommigen vroegen zich ook af of het normaal was, nu men drastisch wil bezuinigen op sociale en educatieve uitgaven, de gemeenten te verplichten de tekorten aan te vullen van de kerkfabrieken.

Het belang en de noodzaak van onderzoek in een verruimd cultuur-historisch kader op het vlak van de Humanistiek blijkt eveneens door de huidige wereldorde. Wat betreft mijn persoonlijk onderzoek aan de Vrije Universiteit Brussel verkeerde ik in het verleden in de mogelijkheid om interactie met het Midden-Oosten te onderzoeken en het belang hiervan voor het Humanisme na te gaan door de rol van het Latijns Averroïsme nader te bekijken. Het onderzoek in een verruimd kader is niet af en wordt vervolgd.
Met name onderzoek naar interactie met het Verre Oosten en het Boeddhisme, als vernieuwende bijdrage aan de vorsing op het vlak van de Humanistiek wordt heden verricht door drs. Marc Campine, hetgeen door mezelf wordt ondersteund en gestimuleerd. Ondermeer historische interacties met betrekking tot concepten van belang voor het Humanisme worden hierbij bestudeerd.
Benevens een methodologische vernieuwing maakt dit onderzoek een stimulerende en praktische samenwerking tussen collega's van verschillende universiteiten en verantwoordelijken van diverse instituten mogelijk. Het betreft dan ook een onderzoek waarbij interactie en uitwisseling van gegevens een centrale plaats bekleden.
Een themanummer gewijd aan Humanisme en Boedhhisme zal naar mijn mening al deze componenten kunnen behandelen, waardoor het verdere belang van deze vorsing voor de toekomst dan ook zal worden onderstreept.

Hubert Dethier, Laureaat Prijs van het Vrijzinnig Humanisme

De humanistische levensbeschouwing en het Oosten

M. Campine

Het humanisme, als levensbeschouwelijke stroming, wordt nog steeds vrij algemeen beschouwd als een strikt westerse aangelegenheid. Het belang om het humanisme te bestuderen in een verruimd cultuurhistorisch referentiekader en interactie met gedachtegoed uit het Verre Oosten, meer specifiek met het boeddhisme, blijft onderbelicht.

Situering

Alvorens te onderzoeken hoe op het vlak van de ideeëngeschiedenis interacties tussen humanisme en boeddhisme plaatsgrepen en alvorens na te gaan op welke wijze huidige contacten tussen humanisme en boeddhisme praktisch worden uitgewerkt, moet vooreerst het humanisme, met onder meer vrijmetselarij en vrijzinnigheid als belangrijke onderdelen, evenals haar verhouding tot het Oosten gesitueerd worden.

Het humanistisch referentiekader

Het humanistische gedachtegoed sluit aan bij de Grieks-Romeinse traditie, loopt over het breukvlak van de Middeleeuwse theologie en ketterij en culmineert in de Renaissance. Het zet zich verder tijdens de periode van de Verlichting (het Vrije Denken) naar het 19e eeuwse positivisme, tot in hedendaagse wetenschap. De vooruitgangsgedachte zou zich tij-

dens de 19e en later 20e eeuw verspreiden in liberale en socialistische kringen, hoewel de situatie wel van land tot land verschilt.
Bij wijze van volledigheid dient ook het oud cultureel erfgoed uit het Nabije Oosten (zoals bijvoorbeeld de gnostiek) even vermeld, evenals de strijd tegen de dogmatiek die ontstond als reactie tegen een opdringerige christelijke meerderheidsideologie met kerkelijk apparaat.

Het humanisme en het Oosten

Sinds oudsher geldt het Euro-Aziatisch continent als een geheel, met interacties in verschillende perioden. Heeft dit implicaties voor het humanisme in haar verhouding tot het Oosten ?
Van belang voor het humanisme is ten eerste de vaststelling dat de symbolische rol van het Oosten in de vrijmetselarij steeds werd erkend. Bestaan er belangrijke interacties tussen humanisme en boeddhisme en waar moeten deze worden geplaatst?

Interactie met het Nabije- en het Midden-Oosten

De grote humanistische Renaissance van de 15e eeuw werd voorafgegaan door verschillende kleinere renaissances tijdens de Middeleeuwen. Hierbij vond de klassieke Grieks-Romeinse erfenis zijn weg terug naar West-Europa, ondermeer door de islamitische filosofie van Averroës. Deze zou een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van het principe van Vrij Onderzoek.
De gedachte dat ontwikkelingen op het vlak van het humanisme in het Westen, een strikt westerse aangelegenheid zijn, is dus onjuist.

Interactie met het Verre Oosten en het boeddhisme

Tijdens de 19e eeuw wordt het cultuurhistorisch kader verder verruimd met het Verre Oosten. Hierbij merkt men hoe grote wijsgeren gebruik maken van het begrippenapparaat van levensbeschouwingen uit het Verre Oosten waarvan de boeddhistische variant zal gelden als de belangrijkste. Ter gelegenheid van drie opeenvolgende Nederlands-Vlaamse Filosofiedagen heeft ondergetekende deze problematiek van interactie met het Verre Oosten en het belang van het onderzoek voor het humanisme uiteengezet. De vorsing op het vlak van de Humanistiek (de wetenschappelijke studie van het humanisme) over de verbanden tussen

Een hellenistisch ogend artefact in grijsgroene schist uit de vergeten Grieks-Boeddhistische cultuur van Gandhara (2e tot 4e eeuw van onze tijdsrekening). Foto: Marc Campine.

het humanisme en het Oosten komt nu pas op gang.
Tijdens de 14e Conferentie van de International Humanist and Ethical Union, de humanistische wereldkoepel (Bombay 1999), werd door ondergetekende voor de eerste maal een studie voorgesteld over de bijdragen van het boeddhisme aan concepten van belang voor het humanisme. Het onderzoek waarbij comparatieve studie wordt verbonden aan contacten van levensbeschouwelijke aard met verenigingen die de praktijk, in casu van het boeddhisme, beoefenen is vernieuwend.
Hierbij vermelden wij tevens het initiatief van de lezingenreeks 'Wat met God ?', georganiseerd door de Werkgroep Multi-Cultureel Samenleven van het Humanistisch Verbond, en logistiek ondersteund (audio-visuele registraties) door de Werkgroep Religie en Levensbeschouwing VUB, waarbij tevens interacties tussen humanisme en boeddhisme werden bestudeerd (cfr. de bijdrage van prof. Peel) .
Vervolgens ontwikkelt zich een samenwerking met het Tibetaans Instituut en de Boeddhistische Unie van België, waarbij theoretische en praktische kennis op het vlak van het humanisme en boeddhisme wordt uitgewisseld (cfr. bijdragen van Lama Karta, Lama Zeupa en dhr. Goetghebeur).

■

Bibliografie

Witte, E. en Tyssens, J. , *De vrijzinnige traditie in België - Van getolereerde tegencultuur tot erkende levensbeschouwing,* VUBPRESS (Brussel), 1996

Commers, R., *Het Vrije Denken - Het ongelijk van een humanisme,* VUBPRESS (Brussel), 1991

Hasquin, H. (réd. scient.), *Histoire de la laïcité en Belgique,* Espace de Libertés - Editions du Centre d'Action Laïque (Bruxelles), 1994

Williams, D.A., *A Celebration of Humanism and Freethought,* Prometheus Books (New York), 1995

Dethier, H., *Summa averroïstica I, II/I, II/II, II/III, III,* Centrum voor de Studie van de Verlichting, VUB Universitaire publicaties (Brussel), 1977-1979-1981

Couloubaritsis, L., *Histoire de la philosophie ancienne et médiévale-Figures illustres,* Bernard Grasset (Paris), 1998

Campine, M., . *'Van agora via markt tot een Euro-Aziatisch forum'*
'Invloeden van de oosterse religieuze filosofieën op de wijsbegeerte en het denken in het Westen: Arthur Schopenhauer in perspectief', Acta 18e Nederlands-Vlaamse Filosofiedag, Ger Groot (red.), Rotterdamse Filosofische Studies (1996) p. 311-319, Rotterdam

Campine, M., *'Nietzsche en Gautama - Een confrontatie van twee antipoden.'*
'Een kritisch comparatieve benadering van Nietzsche's receptie van het boeddhisme als religieuze filosofie', Acta 19e Nederlands-Vlaamse Filosofiedag, Leon Pijnenburg (red.), Universiteit Wageningen (1997) p. 279-285, Wageningen.

Campine, M., *'Georg Wilhelm Friedrich Hegel en het Oosten of een metamorfose van Oriëntaals religieus filosofisch gedachtegoed binnen een Westers wijsgerig cultuurhistorisch referentiekader',* Acta 20e Nederlands-Vlaamse Filosofiedag, Maarten Hoenen (red.), Katholieke Universiteit Nijmegen (1998) p.241-257, Nijmegen

Campine, M., *An Inquiry into the Reception of Oriental Thought in the West or an Analysis of Humanism within the Enlarged Cultural and Historical Perspective of East-West Interactions through Comparative Research.* IHEU-paper, Session 1, 14th Congress of the International Humanist and Ethical Union, Bombay (12 January, 1999).

Het Westerse denken en het Verre Oosten historische aanknopingspunten

M. Campine

In de 19e eeuw wordt een belangrijke aanzet gegeven tot de globalisering van het denken. Er bestaat in het werk van de grote Europese denkers interesse voor het gedachtegoed uit het Verre Oosten, waaronder het boeddhisme. Dit gegeven is ook van belang voor het humanisme.

Bronnen

Secundaire bronnen met betrekking tot het Verre Oosten en het boeddhisme zijn voornamelijk in de Franse en Engelstalige cultuur te vinden; interpretaties en bijdragen op het niveau van de westerse ideeëngeschiedenis komen voornamelijk van de Duitse wijsbegeerte (Hegel-Schopenhauer-Nietzsche). Aangezien het bronnenmateriaal nog beperkt was, heeft men in die periode nog een gelimiteerd beeld van het boeddhisme. Deze filosofen liggen in de lijn van het secularisme en het humanisme, gericht tegen de dogmatiek van godsdienstige meerderheidsideologieën.
Leverde de interactie met het boeddhisme als religieus wijsgerig systeem hier een bijdrage?

Wilhelm Hegel

Alhoewel men in Hegels werk in het begin van de 19e eeuw nog een geringe kennis vaststelt met betrekking tot het Verre Oosten en specifiek het boeddhisme en hij eerder aansluit bij het Brahmanisme in zijn interactie met het Verre Oosten, zou het een oversimplificatie zijn om te stellen dat Hegels visie met betrekking tot het Oosten volkomen negatief en irrelevant zou zijn met betrekking tot ons onderwerp. Weliswaar bekritiseert met name Schopenhauer hem, omdat hij het Oosten nog plaatst in de voorgeschiedenis van het denken en verwijt hem een algeheel gebrek aan kennis van het boeddhisme. Als reactie op Hegel zou Schopenhauer echter worden gestimuleerd om het Oosten en het boeddhisme te bestuderen.

Arthur Schopenhauer

Arthur Schopenhauer is de eerste westerse denker van formaat, die vertrekt van een vermeende gelijkwaardigheid tussen oosterse concepten met zijn eigen inzichten. Hij vindt vooreerst troost in de Upanishadische teksten en zal in het tweede deel van zijn levenswerk aansluiting zoeken bij het boeddhisme. Deze westerse wijsgeer omschrijft zich soms veelbetekend als 'Buddhaïst'.

Friedrich Nietzsche

Daar waar Nietzsche volgens zijn filosofie met de hamer alle geldende waarden en normen, vooral deze van godsdienstige aard, verplettert, heeft hij een relatief gezien positieve houding ten aanzien van het boeddhisme. Nietzsche beschouwt het boeddhisme hierbij als honderdmaal realistischer dan het christendom. Een beetje onbescheiden beschouwt hij zijn opdracht om de emancipatie van de mens te bevorderen even belangrijk als deze

van de historische Boeddha, waarbij hij echter meent dat het boeddhisme reeds stappen in de gunstige richting zet.

Negentiende eeuwse evolutie

Naarmate de 19e eeuw voortschrijdt en het zicht op het oosterse gedachtegoed vergroot, neemt het boeddhisme een centrale plaats in voor wat betreft de Oost-West-interactie die ook voor het humanisme van belang is.

Ontwikkeling van het atheïsme

Hegel drukt reeds zijn verwondering uit over het bestaan van atheïstische brahmaanse systemen in het Verre Oosten. Omdat hij geen godsconcept vindt in het boeddhisme, beschouwt Schopenhauer het boeddhisme als een atheïsme.
Het boeddhisme moet evenwel eerder als een agnosticisme worden beschouwd: de problematiek van een godsconcept blijkt immers niet te worden behandeld. Dit neemt niet weg dat bij de receptie van het boeddhisme in het Westen steeds meer over atheïsme wordt gesproken.
Met betrekking tot zijn kritiek op het christendom en het ontwikkelen van zijn atheïstische levensvisie, waarbij god wordt doodverklaard, neemt bij Nietzsche in navolging van Schopenhauer het boeddhisme eveneens een belangrijke plaats in. De welwillendheid van Nietzsche ten overstaan van het oosterse denken en specifiek het boeddhisme is op zijn minst verrassend. Hij gebruikt dit gedachtegoed om westerse conservatieve kringen te bekritiseren.

Kritiek van de dogmatiek

De confrontatie met de oosterse (religieuze) filosofieën en specifiek het boeddhisme, leidde tot nieuwe inschattingen van het fenomeen religie, waarbij godsconcept, religiositeit en dogmatiek niet langer samengaan, zoals dat meestal in het Westen gebeurde. Op die manier wordt de strijd tegen religieus dogmatisme bevorderd. Dit is van algemeen belang voor het humanisme bij haar kritiek op de dogmatiek.

Globalisering van het denken

Rekening houden met het geheel van de menselijke capaciteiten en het ontwikkelen van deze mogelijkheden vormen ook kerngedachten in de humanistische traditie.
Schopenhauer uit het vermoeden dat de invloed van de Sanskriet literatuur niet minder zal ingrijpen dan de herbeleving van de Griekse literatuur tijdens de 15e eeuw. Binnen het kader van het westers 19e eeuws Eurocentrisme geldt een dergelijke uitspraak met betrekking tot ondermeer het boeddhisme als revolutionair.

Interactieve humano-boeddhistische vorsing

Het humanisme kent in België een rijke traditie. Vanwege het historisch belang op academisch vlak van de ULB voor het humanisme in België, werden de onderzoeksgegevens door ondergetekende in een academische bijdrage aan het Interdisciplinair Centre de Recherche Espaces et Sociétés (cfr. prof. Van Berg) van de ULB, onder de titel 'Histoire des idées en Occident et philosophies religieuses orientales' uiteengezet.
Tevens mag worden verwezen naar de activiteiten ingericht door de werkgroep Religie en

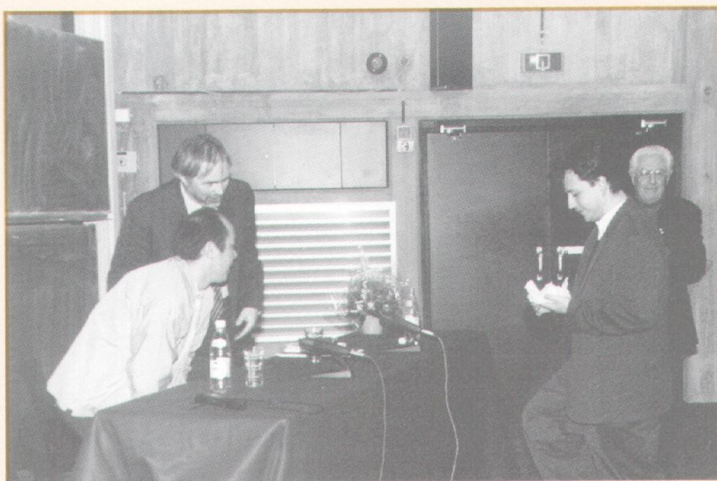
Levensbeschouwing VUB. Hierbij wordt de link tussen de theoretische en toegepaste vorsing gelegd, waarbij het Tibetaans Instituut in het verleden belangrijke bijdragen heeft geleverd, en in welk elan zal worden vervolgd.

De Werkgroep Religie en Levensbeschouwing (VUB) , theoretisch en toegepast comparatief onderzoek vanuit het standpunt van Vrij Onderzoek

De werkgroep Religie en Levensbeschouwing is de interlevensbeschouwelijke werkgroep uit het humanistisch midden waarbij levensbeschouwelijk onderzoek wordt ondersteund door de academische vorsing op comparatief vlak. Hierbij wordt een kritisch onderzoek van het fenomeen religie en het levensbeschouwelijke vanuit het standpunt van vrij onderzoek tot doel gesteld. Vanuit de wetenschappelijke vorsing wordt nagegaan welke onderlinge verbanden en interactieve mogelijkheden er bestaan tussen de diverse levensbeschouwingen. Het boeddhisme als levensbeschouwing neemt hier een belangrijke plaats in.

Onderzoek theorie en praktijk

Naast de theoretische studie van het boeddhisme verkeren we nu ook in de mogelijkheid om contact te hebben met het boeddhisme als een levensbeschouwelijke stroming in het Westen. Gezien de verschillen met de westerse religieuze en levensbeschouwelijke systemen wordt het boeddhisme belangrijk geacht voor het theoretisch onderzoek. Het boeddhistisch gedachtegoed ontplooit zich tegenwoordig als levende realiteit: academisch onderzoek kan dus worden verricht naar de praktijksituatie en de wijze waarop het boeddhisme in de praktijk wordt beoefend en geïntegreerd in het leven van de westerling. Deze directe vorm van interactie was in het verleden onmogelijk en is nuttig, aangezien theoretische gegevens worden getoetst aan de praktijk en gegevens uit de praktijk de theoretische vorsing kunnen verrijken.

Een blijk van waardering. Werkgroep Religie en Levensbeschouwing VUB - Profielen van het Boeddhisme. Activiteit Academiejaar 1995-1996 (v.l.n.r.: Lama Zeupa, Frans Goetghebeur, Marc Campine, Hubert Dethier). Foto: De Krant VUB).

Het geschreven woord

Een eerste interactie tussen het Tibetaans Instituut en de werkgroep Religie en Levensbeschouwing van de VUB geschiedde op de jaarlijkse boekenbeurs te Antwerpen (1995), naar aanleiding van de presentatie van Lama Karta's werk *'Inleiding tot het Boeddhisme'*. Vanwege het innoverende karakter van dit werk werd door de werkgroep hieromtrent een academische film gemaakt.

Interactief onderzoek

Tijdens het hierop volgend academiejaar '95-'96 werd door de interdisciplinaire werkgroep Religie en Levensbeschouwing in interactie met prof. dr. Hubert Dethier een voordracht georganiseerd in de VUB onder de titel *'Profielen van het Boeddhisme'* door Lama Zeupa.

De ontvangst op de VUB en het humanistische midden werd waargenomen door prof. dr. Silvain Loccufier, toenmalig voorzitter van het Humanistisch Verbond en ere-rector van de VUB. Naast de academische film van het gebeuren werd een verslag gepubliceerd in het VUB-blad De Krant met als titel 'Profielen van het Boeddhisme - Lama Zeupa vertelt over het boeddhisme voor een kritisch maar respectvol publiek'.

De interactie werd audiovisueel geregistreerd.

Samenwerking en interactie

Aansluitend bij deze verkennende ontmoeting werd in een voordrachtencyclus een conferentie met als thema *'Atheïsme en Boeddhisme'* gegeven door prof. dr. Hubert Dethier over het westerse atheïsme in het kasteel van Schoten. Het beeldmateriaal van deze interactie blijft eveneens ter beschikking in het audiovisueel archief van de werkgroep Religie en Levensbeschouwing.

Interlevensbeschouwelijk

De intensieve interacties met het boeddhistische midden worden vervolgd tijdens een eerste academisch onderbouwde interlevensbeschouwelijke project in het humanistische midden, eveneens ingericht aan de VUB, tijdens het academiejaar '97-'98 met als titel 'Het interlevensbeschouwelijke in perspectief'. De eerste voordracht werd verzorgd door Lama Karta in het Tibetaans (Nederlandse vertaling: Frans Goetghebeur).

Prof. dr. Silvain Loccufier zou als ere-voorzitter van het Humanistisch Verbond, ere-rector van de VUB en voorzitter van Uitstraling Permanente Vorming-VUB, de ontvangst tijdens deze voordracht waarnemen.

Tijdens het comparatief onderzoek, met ondergetekende als moderator, onder de titel 'Omtrent dialoog en morele zingeving', zou de eerste interventie worden verzorgd door dhr. Frans Goetghebeur als vertegenwoordiger van een levensbeschouwing uit het Verre Oosten, namelijk het boeddhisme.

De officiële ontvangst op het Rectoraat van de VUB, voorafgaand aan het comparatief onderzoeksdebat, zou geschieden door prof. dr. Els Witte, Rector van de Vrije Universiteit Brussel.

Een integraal verslag van het ontplooide interlevensbeschouwelijke project verscheen in het Kunchab-nummer 1/1998. Omtrent deze activiteit blijft eveneens audiovisueel materiaal ter beschikking bij de werkgroep Religie en Levensbeschouwing.

Academische film

Naar aanleiding van het huidige themanummer *'Humanisme en Boeddhisme'* zullen de aangehaalde academische films als ondersteuning van de wetenschappelijke vorsing eveneens worden overgedragen en ter beschikking worden gesteld van het archief van het Tibetaans Instituut en aan de Boeddhistische Unie van België.

Oost en West: de Dalai Lama en het humanisme

Tijdens het bezoek van de Dalai Lama aan België (mei 1999), ondermeer georganiseerd door het Tibetaans Instituut en de Boeddhistische Unie van België, werd een vertegenwoordiging te Brussel van de humanistische gemeenschap, in de personen van prof. dr. Hubert Dethier en ondergetekende, uitgenodigd. Het bezoek bood de gelegenheid om de vorsing vanuit een humanistisch standpunt te vervolgen in het verlengde van de werkgroepactiviteiten. Wat betreft ondermeer de problematiek gerelateerd tot het atheïsme bleek het mogelijk om een faxbericht met onderzoeksvragen over te maken. Deze interactie werd eveneens algemeen aangekondigd via de teletekstpagina van het Humanistisch Verbond. Het resultaat is te lezen in de bijdrage op pagina 23 van dit themanummer.

Bibliografie

Lama Karta, *Inleiding tot het Boeddhisme,* Kunchab Publicaties (Schoten), 1999, vijfde druk.

Campine, M., *'Profielen van het Boeddhisme - Lama Zeupa vertelt over het Boeddhisme voor een kritisch maar respectvol publiek',* VUB-blad De Krant (Brussel), februari 1996, p.3-4

Dethier, H., *Geschiedenis van het Atheïsme,* Hadewijch (Antwerpen-Baarn), 1995

Goetghebeur, F., *'Malentendus ou mauvaise foi ? Expériences pratiques d'un bouddhiste occidental confronté aux occidentaux non-bouddhistes'* dans *La mort et l'au-delà,* Paul Servais (ed.), Academia Bruylant (Louvain-la-Neuve), 1999, p.355-370

Campine, M., *'Een ontmoeting van diverse levensbeschouwingen in Brussel - Comparatief onderzoek op universeel vlak met bijzondere aandacht voor het Oosten',* Kunchab Magazine (Schoten), februari 1998, p.34-35

Humanisme en Boeddhisme

F. Perin

In de meeste woordenboeken wordt humanisme omschreven als 'het geheel van intellectuele en filosofische tendenzen met als doelstelling de ontwikkeling van de essentiële kwaliteiten van de mens (...)

Geschiedenis

Het humanisme wordt gekenmerkt door het respect voor de persoon en voor de menselijke waarden, door de verdraagzaamheid tussen individuen en door de democratie op het niveau van de organisatie van de openbare macht.'
Deze intellectuele beweging kwam in Europa tot ontwikkeling vanaf de 15e en 16e eeuw, vooral in Italië, onder invloed van de herwaardering van de grote werken uit de Grieks-Latijnse oudheid.
Er ontstond een merkwaardige terugkeer naar menselijke manifestaties in de kunst en de denkwereld die zich ook binnen het christianisme verspreidde waarmee, zonder een zichtbare breuk te veroorzaken, afstand genomen werd van het theocentrisme dat de middeleeuwse denkbeelden en kunst in Europa kenmerkte.
Men kan de geschiedenis van het humanisme niet begrijpen zonder rekening te houden met de onvermijdelijke spanningen met de autoriteiten van de Kerk van Rome. Deze spanning komt in de 16e eeuw tot een breuk door de verspreiding van het protestantisme en in de 18e eeuw door de gangbare mening die elke christelijke onderdanigheid verwerpt (Diderot, Voltaire, enz.).
De voornaamste verworvenheid van het humanisme is het principe van scheiding tussen Kerk en Staat, de afkondiging van vrijheid van opinie en godsdienst die in elke grondwet van de vrije Staten opgenomen worden.

Samenhang

Talrijke filosofische, atheïstische en materialistische stromingen in de 19e en 20e eeuw noemen zichzelf humanistisch, elk op hun manier, temidden van hevige (vooral politieke en sociale) discussies. Het deterministisch materialisme van Karl Marx en zijn volgelingen was het voorwerp van een uitgebreide polemiek, terwijl het christelijk humanisme, vooral met Erasmus (16e eeuw), zich moeilijker een weg baande wegens het dogmatische en autoritaire karakter van de Roomse Kerk. Het tweede Vaticaans Concilie (1963-1965) stond er meer voor open.
In het Westen ontwikkelde het humanisme zich in een totaal andere context dan in de geschiedenis van de Aziatische landen waar door de eeuwen heen het boeddhisme zich verspreidde.

Vrijheid

Vooral sedert de 18e eeuw kenmerkt het humanisme zich door een zeker optimisme omtrent de menselijke natuur, de verworvenheden van de rede en de wetenschappelijke kennis, en het vertrouwen in de vooruitgang van de menselijke samenleving. Deze gedachtenstroom legt vooral de nadruk op de noodzaak en de mogelijkheid de samenle-

ving te veranderen, en bijgevolg de mens van elke politieke, sociale onderdrukking en van elk religieus of ideologisch obscurantisme te bevrijden. Men denkt dat men de mens alleen kan veranderen door de samenleving te veranderen door de evolutie of zelfs door de revolutie. Deze verandering zou in het menselijk wezen de natuurlijke tendenzen naar vrijheid, gelijkheid, broederschap en solidariteit de vrije loop laten.

De vraag

De tragische geschiedenis van de 20e eeuw met zijn twee grote wereldoorlogen, zijn revoluties, burgeroorlogen en dictaturen stelt een einde aan dit optimisme. Is de mens een wolf voor zijn medemens, zoals Thomas Hobbes denkt, of is hij van nature goed maar verdorven door de samenleving zoals Jean-Jacques Rousseau het eenvoudigweg gelooft? Op het einde van deze eeuw versombert het traditionele optimisme van de humanistische filosofie. Kan men de mens als potentieel goed, rechtvaardig en vriendschappelijk beschouwen, of is hij eerder een "culturele catastrofe" volgens de bittere woorden van Bernard Kouchner?

De twijfels

De lokale oorlogen, de massamoorden, het dagelijks geweld, de groeiende criminaliteit zelfs in samenlevingen die als zeer goed georganiseerd bekend staan, de onmacht tot het beheersen van de mondiale vervuiling hebben tijdens deze recentste jaren bijgedragen tot het creëren van een klimaat van scepticisme en van pessimisme. Het geloof in reddingsideologieën is sterk geërodeerd.

Al blijft men zich inspannen om de samenleving te verbeteren, al blijft het grootmoedige militantisme bestaan, de zekerheid van de 'zonnige toekomst' is verdwenen. De strijd van de mens tegen zijn eigen wreedheid is eindeloos.

De traditionele herkenningstekens, christelijke of rationalistische, overtuigen niet meer. De vooruitgang van de wetenschappen wekt evenzeer vrees als hoop.

Een vraagstelling

De zo moeilijk verworven vrijheid blijft zonder gebruiksaanwijzing en kan door gelijk wie als dekmantel dienen voor de triomf van zijn egoïsme en zijn onverantwoordelijkheid.

Dat is de reden waarom in de westerse filosofie de tendens opkomt waarin de mens vragen stelt, zowel over zichzelf als over de samenleving. Is het niet nutteloos deze laatste te willen verbeteren als men niet begint bij zichzelf ?

Blijft de westerse mens, na het ontwikkelen van wetenschappelijke onderzoekingen en technische prestaties op basis van de rede, niet verstoken van methodes om zichzelf te transformeren, of tenminste zijn eigen innerlijke wanorde te temperen?

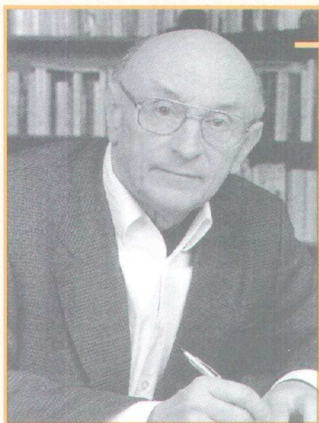
Dat is waarschijnlijk een van de redenen waarom de uit het Oosten geïmporteerde methodes van zelfbeheersing, van zoeken naar innerlijke vrede en sereniteit op het einde van deze eeuw enig succes kennen in een westerse beschaving die verward, onevenwichtig en gestoord is door de onbeheerste effecten van zijn levenswijze.

Filosofen trachten steeds minder te rivaliseren met de wetenschappen omtrent de kennis van de wereld, maar geven steeds meer voorrang aan het zoeken naar wijsheid en levenskunst.

Daarom kan het boeddhisme een groeiende invloed uitoefenen op de bestemming van onze zogezegd vooruitstrevende industriële beschaving.

Oost en West

Het humanisme, dat zoveel hoop inhoudt, aangetast door ontgoochelingen vanuit de menselijke natuur zelf, zoekt een aanvulling om zijn strijd te hermotiveren.
In het Westen zal men de tegenwerping maken dat het boeddhisme, sedert zoveel eeuwen verspreid in bepaalde landen van het oostelijke Azië, daar geenszins de ellende noch de wreedheid noch het geweld noch de onrechtvaardige uitbuiting door bepaalde machten noch het volkse bijgeloof heeft overwonnen.
Misschien hebben op dit tijdstip van wereldwijde verbreiding de boeddhistische wijsheid en de westerse militante rationaliteit een kans om elkaar te ondersteunen.
Het menselijk avontuur houdt gevaren in. Het beste uit het Oosten en het Westen biedt mogelijk een kans een positieve synthese tot stand te brengen.

François Perin

Wij hebben enkele vragen gesteld en professor Perin is zo vriendelijk geweest daarop te antwoorden.

Wat apprecieert u vooral in de woorden van de Boeddha?
Het onderricht van de Boeddha is geen openbaring van de Waarheid zoals in de westerse monotheïstische godsdiensten. Het is een onderricht van de wijsheid die een rigoureuze oefening van het hele wezen vereist, zowel van lichaam als van geest en wel op die manier dat we stapsgewijs naar de sereniteit van de ultieme vreugde evolueren. Dit laatste stadium is ongetwijfeld zeer zeldzaam. Wellicht gaat dit doordringen in het geheim van het universum woorden te boven, iedere uitdrukking te boven. Aan diegenen die Boeddha gevraagd hebben, "Wat is het nirvana?", heeft hij geantwoord: "Hij die de vraag stelt, vergist zich en hij die er op antwoordt nog meer.

Welke fenomenen in de geschiedenis en de actualiteit van het boeddhisme wekken bij u reacties van afkeer op?
Iemand die sympathiseert met het Oosten kan niet anders dan verontwaardigd zijn over de wijze waarop de gevestigde macht het boeddhisme uitbuit, zeker als dit een weerzinwekkende dictatuur is zoals er momenteel in Birma heerst.

Welke plaats neemt de studie van het boeddhisme in in uw zeer bezet leven?
Deze vraag is te persoonlijk. Ik vindt dat een westerling iedere poging om het boeddhisme te praktiseren zorgvuldig moet vrijwaren van exhibitionisme.
Destijds ben ik voor de eerste keer geïnitieerd in de "zenmeditatie" door een Belgische mentor gedurende de 800ste verjaardag van de stichting van de abdij van Orval, binnen de muren van deze abdij in 1970. Deze mentor was zo katholiek als ik. Bij gebrek aan een groep of een centrum, bleef mijn praktijk beperkt tot zeer weinig.
Na de stichting van de Leken Associatie voor de Studie van de Praktijk van het Boeddhisme in 1996 beoefenden enkele leden van de Luikse groep een of twee keer per maand de zenmeditatie onder leiding van een leerling van Thich Nhat Hanh. Het probleem voor iedere praktiserende is deze oefening over te brengen naar het gedrag van het dagelijkse leven. Ik moet de moeilijkheid daarvan benadrukken, voor mij misschien nog meer dan voor anderen. Omdat ik zo'n druk openbaar leven leid, door mijn beroep als professor, door het houden van mijn voordrachten, schept mijn 'karma' de omstandigheden waarin de verbale turbulentie het terrein van het bewustzijn voortdurend overweldigt.

Boeddhisme en vrijmetselarij

P. Guelff

Hoe bent u ertoe gekomen om gelijklopende strekkingen te vinden in het boeddhisme en de vrijmetselarij?

Het is in feite door de lectuur van verschillende werken over dit onderwerp, waaruit ik vele citaten en overdenkingen geput heb, dat langzamerhand de idee gegroeid is verscheidene overeenkomsten te zoeken met mijn eigen (hoofdzakelijk symbolische) activiteiten in de Loge waarin ik een tiental jaren geleden geïnitieerd werd. Daarenboven heb ik mijn eigen overdenkingen verfijnd door diepgaande dialogen met de boeddhisten, waaronder een Lama en broeders en zusters vrijmetselaars, zonder onderscheid des persoons.

Is het boeddhisme volgens u een filosofie?

Het boeddhisme is een filosofische religie of een religieuze filosofie. Sommigen spreken van spiritueel humanisme, van een rationele en empirische spiritualiteit.

Welk van beide weerspiegelt het beste uw gevoelens?

Een derde: voor mij is het boeddhisme een religie, een filosofie, een spiritueel avontuur, maar ook een menselijk avontuur, de geschiedenis van een vuur dat zich over één continent verspreidt en vervolgens over een ander. Dit alles tezamen, maar tevens een buitengewone lering, waardevol voor onze tijd, een doctrine die niet op zuiver theorie berust, een eenvoudig studieobject maar een gedachte die ons zeer nabij ligt en die ons in het leven kan helpen. Met andere woorden: het boeddhisme is een methode, een weg, een pad dat toelaat de Verlichting te bereiken door een intense mentale en spirituele arbeid. Welk een fameus parallellisme met de speculatieve Vrijmetselarij!

Hoe ziet u dit parallellisme?

Ik laat alle politieke, sociale en filantropische aspecten van de Vrijmetselarij terzijde om enkel de niet-dogmatische essentie en het innerlijke aspect te benaderen. Ik probeer aan te tonen dat het Licht der vrijmetselaars verwant kan zijn aan het Heldere Licht (vroeger het fundamentele licht genoemd) der boeddhisten, dit licht dat ieder in zich draagt. Ik denk ook dat het boeddhistische mededogen (wat noch medelijden, noch barmhartigheid betekent) vergeleken kan worden met mijn concept van broederschap, en dat in het kanthouwen van mijn ruwe steen, terwijl de boeddhisten spreken over het "werken aan het ego" (bron van alle lijden), er uiteindelijk eenzelfde wil is een wereld van lijden om te vormen tot een wereld van vrede.

Voor u zijn vrijmetselarij en boeddhisme twee tradities die streven naar eenzelfde doel?

Voor wat dat betreft, bekijken we even wat zij gemeen hebben: een traditie en een overdracht van kennis, een initiatie, een introspectie en het zoeken naar de Waarheid, verheven boven alle vormen van dogmatisme.

Volgens u zijn deze twee tradities twee spirituele stromingen?

Het boeddhisme en de vrijmetselarij zijn twee spirituele stromingen die elk op hun eigen manier het universele nastreven en beide naar een reële bevrijding van materiële en profane invloeden op het wezen zoeken. Daarom denk ik ook dat de blauwe boord van het tableau van de Loge dat het wit en het zwart scheidt, vergeleken kan worden met "De Weg van het Midden", anders genoemd "Het pad van het diepe gevoelen" der boeddhisten.

Kan men tegelijkertijd boeddhist en vrijmetselaar zijn of omgekeerd?

Ik laat het antwoord aan dokter Jean-Pierre Schnetzler, Frans psychiater, boeddhist en vrijmetselaar: "Er bestaat een mogelijkheid tot onderlinge aanvulling en verrijking. De vraag is te weten op welk niveau een boeddhist vrijmetselaar kan worden, te weten of hem dat iets zal bijbrengen." Hetzelfde geldt voor de vrijmetselaar die zich tot het boeddhisme wendt. De vrijmetselarij heeft ontegenzeglijk veel te leren van het boeddhisme in het domein van de meditatietechnieken, bijvoorbeeld door het Tableau van de Loge als steun voor de meditatieve contemplatie te gebruiken. Omgekeerd kan de boeddhist ook leren van en voordeel halen uit de vrijmetselaars' praktijk van de ontworteling. In feite is de vrijmetselarij het beste wat de Westerse traditie te bieden heeft."

Pierre Guelff

De dogma's voorbij

F. Goetghebeur

"De vrijzinnigheid is een goede zaak, evengoed als volgens mij het Evangelie tot vrijheid oproept."
(Ringlet)

Boeddha

"... hoever is Europa nog verwijderd van dit stadium van de cultuur?"
(Nietzsche)

We leven in een spannend tijdperk: ondanks de doemdenkers die je alom ontmoet, gebeuren er ongemeen boeiende zaken. Ze krijgen daarom niet altijd dezelfde aandacht in de media, maar goed. Bijvoorbeeld:

- De medische technologie betreedt het onontgonnen gebied van de menselijke geest.
- In het hart van velen weerklinkt de jubel van een ecologisch bewustzijn.
- Wetenschap en religie beschouwen zichzelf niet meer als onneembare forten van absolute, eeuwige waarheden.

Als klap op de vuurpijl worden nu zelfs contacten tussen vrijdenkers en christenen bespreekbaar!

Dit laatste onderwerp zou in ons *Kunchab Magazine* niet aan bod moeten komen, ware het niet dat, volgens ons, het boeddhisme daar voor iets tussen zit.

"Les sans-culottes ont froid à l'âme." (Bologne)

"Een geloof dat niet leidt tot vrij onderzoek is een dood geloof." (Ringlet)

Deze twee krasse uitspraken, van respectievelijk een vrijdenker en een katholiek priester, tonen aan langs waar de zucht van verlichting en opluchting in beide kampen ontsnapt: humanisten komen tot de vaststelling dat spiritualiteit niet altijd hetzelfde hoeft te zijn als godsdienst en christenen beseffen dat (de naam van) God vertaalbaar is.

Beide groepen kunnen tegenwoordig ook wat gemakkelijker aanvaarden dat het laatste woord nooit door wie dan ook zal worden uitgesproken.

Het kleine broertje

Het kleine broertje dat ertussen loopt, het boeddhisme, heeft geen moeite om elke partij een hand te geven en een soort schakel, een relais te vormen.

Het boeddhisme heeft veel te bieden en neemt stilaan zoveel plaats in, dat de confrontatie tussen clericalen en anticlericalen tot het verleden gaat behoren, omdat geen van beide partijen zijn rol nog op een overtuigende manier kan spelen: men moet zich namelijk nu ook positioneren t.o.v. een derde[1] actor op de scene, het boeddhisme. Christenen en humanisten moeten zich afvragen wat ze aanvangen met het boeddhisme, deze vorm van spiritualiteit waarbij God niet noodzakelijk aanwezig is en ceremonies niet noodzakelijk afwezig.

Twee grote broers

Beide partijen (christenen zowel als humanisten) begrijpen ondertussen dat geen van beide als overwinnaar uit een strijd moet komen, omdat er naast hun beider overtuigingen

nóg andere inzichten bestaan. Verder is het ook onjuist te blijven beweren dat ze niets met elkaar te maken zouden hebben of niets van de andere te leren hebben of meekregen. Kijken we enkele uitspraken even na:

- *"Ik stopte op progressieve wijze christen te zijn, omdat ik reeds redelijk vroeg de religie zeer ernstig opnam".(...) "Toen ik het christendom verliet door de poort naar het Oosten, heeft het Oosten mij teruggestuurd naar de westerse rationaliteit".(...) "Het ogenblik is aangebroken voor het Oosten en het Westen om hetgene wat zij aan goeds te bieden hebben samen te bundelen. De westerse wetenschap en de oosterse wijsheid kunnen alles van elkaar leren"*, zijn woorden van F. Perin, bekend beeldenstormer en veelgevraagd spreker over de crisis van religie en rationalisme.
- Gabriel Ringlet, vice-rector van de UCL schrikt er niet voor terug het aldus te verwoorden: *"Waar zouden we staan zonder de vrijzinnigheid?(...) De vrijzinnigheid is geen star concept, maar een meervoudige, dynamische en levendige realiteit.(...) De vrijzinnigheid is beweging. De vrijzinnigheid is vooruitstrevend. De vrijzinnigheid is grootmoedigheid. De vrijzinnigheid is vrijheid. De vrijzinnigheid betekent ook een kans, is een dringende behoefte en haar versterken is fundamenteel.(...) Wat dit betreft ben ik er innerlijk van overtuigd dat het christianisme behoefte heeft aan de vrijzinnigheid, aan haar kritische waakzaamheid, aan haar aandacht voor de mensenrechten, in één woord: haar scherp bewustzijn van de republikeinse waarden."*

Vrijgevochten

"De wijze is als een vis die met de ogen open zwemt: hij evolueert in de wereld van de fenomenen en houdt de ogen van de kennis wijd open." (Matthieu Ricard)

Ook vroeger hebben mensen zich losgewerkt uit de verdrukking vanwaar die ook kwam. J.Cl. Bologne heeft het in zijn boek over goddeloze opstandelingen die wel mediteren maar zich afzetten tegen rituelen en dogma's. *"De 'parfaits' die Ruusbroeck bestrijdt, verwaarlozen de sacramenten, de deugden en de praktijken van de Kerk omdat zij zich daarvan vrijgesteld achten; zij hebben noch geloof noch goddelijke liefde meer en maken aanspraak op spirituele onafhankelijkheid. In hun zoektocht naar het heil is er geen plaats voor God"*. Voorlopers dus van de humanisten en vrijdenkers.

In onze tijd hebben we het voorbeeld van Bernard Besret. Deze prior van de cisterciënzer abdij van Baquen maakt bekend dat hij vrijmetselaar is. Wat deze directeur van de nationale en internationale relaties van het Cité des Sciences van la Villette daarenboven niet verhindert te stellen: "*Het boeddhisme richt zich op de verlichting van het bewustzijn dat toelaat de realiteit in zijn ware natuur te herkennen. Daardoor denk ik dat het volledig aangepast is aan onze huidige tijd.*"

Freud beweert de mensen te willen bevrijden van '*religieuze troost*', die verderfelijke illusie waarin de mensheid zich koestert. De laatste jaren zijn mensen allergisch geworden voor dogma's, gezagsargumenten en zien ze de beperkingen van een al te materialistische levenshouding in. *"Het materialistische ideaal dat het leven en de geest terugvoert naar de materie werd duur betaald, maar haar interesten liggen eerder aan de magere kant."* (Wallace)

Hoe langer hoe meer komt de levenskunst of *'De kunst van het geluk'*, zoals de Dalai Lama dat noemt, naar voren.

Ideologische standpunten zijn niet meer de tegen wil en dank te verdedigen posities, maar zijn opnieuw hulpmiddelen geworden. Eindelijk zullen religies, maar ook andere intellectuele tradities, weer ten dienste van de mensheid staan. Zoals Ricoeur zegt: *"Indien de*

religies werkelijk moeten overleven zullen ze aan velerlei vereisten moeten voldoen. Zij zullen in de eerste plaats moeten afzien van elke vorm van macht, behalve die van het ontwapenende woord; bovendien zullen ze mededogen moeten stellen boven elke vorm van doctrinaire strengheid." Alle initiatieven waarbij de dialoog, de geweldloosheid en de harmonie bevorderd worden zijn daarom ook welkom.

Scherpe kantjes

Dit neemt nog niet weg dat de brug tussen mensen of tussen tradities soms nog onderbroken is, omdat men elk zijn eigen overtuiging wil veiligstellen.

"Men vergeet dikwijls dat de eerste humanisten fervente katholieken waren en dat het in de naam van het Evangelie was dat zij de dialoog, het respect voor de 'andere' en de universele broederlijkheid verkondigden." (Ringlet)

"Ik geloof dat het mysticisme door zijn wezenlijke aard atheïstisch is en dat zijn verhouding tot de religie (met de godsdiensten) in feite slechts een historisch misverstand is geweest." (Bologne)

"De wortels van de originele vrijmetselarij, die der kathedralenbouwers, gaan terug tot de zuivere christelijke traditie: pastors, zoals de Engelse presbyteriaan Anderson hebben constituties uitgevaardigd waarop de loges zich hedentendage nog laten inspireren: in Frankrijk waren de katholieken en zelfs de geestelijkheid ruim vertegenwoordigd in de vrijmetselarij tot het Concordaat van 1801. Nog in 1877 bevindt zich een pastor, Desmons, aan de basis van een doorslaggevend initiatief: het verzaken door het Grote Oosten aan de idee van de Grote Universele Architect." (Ringlet)

"De christenen zijn niet meer dan de vrijzinnigen expert in humanisme en deze laatsten hebben geen exclusiviteit in het domein der mensenrechten."

"De ontmoeting van het joods-christelijk monotheïsme en de abstracte en rationele taal die geërfd werd van de Grieken bundelde het rationalisme en het geloof dat ontaardde in theologisch geredetwist en een religie van liefde werd getransformeerd in mentale wreedheid."

"Het principe van het vrije onderzoek is onverenigbaar met de behoudsgezindheid van de openbaring en haar overdracht in de Kerk." (Perin)

"De idee van vrijheid, gelijkheid en de daaruit voortvloeiende sociale ontwikkeling dateert van de Franse revolutie. De filosofie der antieken en de christelijke moraal hebben daar geen deel aan."

Autokritiek

Het goede nieuws is dat de gewoonte om in eigen boezem te kijken terrein wint.

"In feite is de grote moed die vandaag aan het christianisme gevraagd wordt en waardoor het een mooi gebaar van volwassenheid zou tonen, in een zeer eenvoudige paradox uit te drukken: vreugdevol aanvaarden een minderheid te zijn zonder een sekte te worden." (Ringlet)

"Kan een christen op serieuze wijze het vrije onderzoek beoefenen, terwijl zijn geloof berust op een waarheid die 'geopenbaard' is?" (Ringlet)

"Er bevinden zich in het hart zelf van de religies en in het bijzonder in dat van de monotheïstische religies een agressiviteit en een hoogmoed die soms doen huiveren." (Ringlet)

"Heel wat atheïsten zijn net als heel wat gelovigen, in de eerste plaats angstige en vooral conformistische kleinburgers van wie noch de zinnen noch de geest vrij zijn, hoe dogmatisch ze ook elk dogmatisme verwerpen. Jammer genoeg heeft het atheïsme de wetenschap in de plaats van de godsdienst gesteld." (W. Van Rooy)

Vragen

- Vooraanstaande figuren, waaronder de Dalai Lama, pleiten voor een universele ethiek, die niet noodzakelijk afhankelijk moet zijn van religieuze overtuigingen of praktijken (zie pagina 23 e.v.) Wat denken de vertegenwoordigers van de grote religieuze stromingen en het humanisme over dit voorstel?
- Sommigen (o.a. onderzoekers van het interdisciplinair centrum van Leo Apostel) beweren dat de welvaart in een gemeenschap groeit met het verlies aan wereldlijke macht van de godsdiensten. Is om het even welk alternatief probleemloos een zegen te noemen voor de bevolking?
- Waarom weigert Sri Lanka als een van de weinige boeddhistische landen een visum aan de Dalai Lama?
- Tot waar zal de christelijke lobby in de Verenigde Staten gaan?
- Waarom behoudt de loge sommige wat vreemde gewoontes in haar programma's?

Zuurdesem

Nochtans werpen de humanistische opvoeding tot autonomie, kritische zin en redelijkheid en de liefdevolle betrokkenheid die door christenen met veel geduld beoefend werd resultaten af. Deze positieve gewoontes en kwaliteiten zullen, ons inziens, nog versterkt worden, wanneer landgenoten kennis nemen van het boeddhisme. Het boeddhisme ondersteunt namelijk enkele universeel menselijke en gezondmakende gewoontes die in dezelfde richting gaan, zoals het vermijden van:

1. Blind geloof

De toespraak voor de Kalama's (Kalama Sutra) van de Boeddha is hierover zeer duidelijk: *"Ja, Kalama's, laat je niet leiden door verhalen, of traditie, of geruchten. Laat je niet leiden door de autoriteit van religieuze teksten, noch door louter logica of conclusies, noch door het beschouwen van verschijnselen, noch door de verrukking van speculatieve denkbeelden, noch door schijnbare mogelijkheden, noch door de idee: dit is onze leraar".* Boeddha raadt aan zelfs de woorden van een verlicht wezen te onderzoeken en aan de 'test van de juwelier' te onderwerpen.[2] Boeddha beschouwt de kritische analyse als een noodzakelijke eerste stap alvorens te handelen (met lichaam, spraak en geest). Hier ligt ook de reden waarom er in het boeddhisme geen enkele vorm van proselytisme te ontwaren zou mogen zijn.

2. Dogmatische handelwijze

Het is algemeen bekend dat het boeddhisme wars is van elke dogmatische aanpak. *"Ik begin te beseffen dat de Aziatische tradities een rijkdom zijn voor hen die zoeken naar het absolute waarin geen sprake is van god."* (Bologne) *"Het actieve agnosticisme van het boeddhisme is zeer aantrekkelijk."* (Perin)

Iemand zoals Batchelor laat ook een kritische noot horen over bepaalde vormen van orthodoxie binnen het boeddhisme die hem niet aanstaan. *"Net zoals het hedendaagse agnosticisme steeds meer zijn vertrouwen heeft verloren en is afgegleden naar scepticisme, zo heeft het boeddhisme steeds meer zijn kritische kant verloren en is het afgegleden naar religiositeit. Maar wat elk van beide is kwijtgeraakt kan de ander misschien helpen herstellen. In de ontmoeting met de hedendaagse cultuur kan de dharma misschien haar agnostische imperatief terugvinden en het seculiere agnosticisme zijn ziel."* (Batchelor)

3. Laxisme

De moed van vooraanstaande boeddhisten in de strijd tegen verdrukking en onrecht is gemeenzaam gekend. Er is het voorbeeld van de Birmaanse Nobelprijswinnares Aung Suu Kyi. *"Wij denken aan 'de onderdrukking en het ongeluk' van het volk. Het feit dat de mensen te bang zijn om openlijk te praten over wat ze denken of wat ze willen doen, strookt niet met de onderrichtingen van de Boeddha. Dat zij zo gehinderd worden door angst gaat in tegen de onderrichtingen van de Boeddha. De Boeddha heeft ons geleerd onze angst te trotseren." "Dit is mogelijk op verscheidene manieren. De eerste bestaat erin 'neen' te zeggen: ik zal niet door de angst gecontroleerd worden. Dan 'ja' te zeggen: ik zal mijn steentje bijdragen om de democratie in mijn land in te voeren. Het moet een gewoonte worden vrij te zijn van angst."*

Of zoals Matthieu Ricard het stelt: *"Deze innerlijke onverstoorbaarheid in het boeddhisme is noch apathie noch onverschilligheid. Zij gaat samen met een reële innerlijke jubelende stemming en een openheid van geest die zich vertaalt in een altruïsme dat bestand is tegen elke beproeving."*

Conclusie

We hebben hier getracht aan de hand van enkele citaten te suggereren hoe ver christenen, boeddhisten en humanisten willen en kunnen gaan in hun dialoog en op welke punten bepaalde positieve gewoontes uit onze cultuur en beschaving door het boeddhisme ondersteund worden. We willen vooral vermijden de indruk te wekken dat het boeddhisme voor alle problemen een oplossing heeft klaarstaan.

Het instituut Yeunten Ling is een boeddhistisch centrum, dat haar poorten opent voor alle vormen van boeddhisme. Getuige daarvan weze onder meer de actieve inspanningen die ondernomen worden om de in België actieve boeddhistische verenigingen te betrekken in de jaarlijkse feestdag van het boeddhisme: iedere traditie kan er een infostand opbouwen, mensen kunnen zich informeren over alle overtuigingen en kennis nemen van de programma's van alle aanwezige verenigingen. Dit jaar werden zelfs meditatiesessies volgens de verschillende tradities, geleid door verantwoordelijke voorgangers van elke traditie, aan de bezoekers aangeboden en met groot succes.

Openheid en transparantie duren het langst, zo menen wij, en vormen het beste antwoord op bedrieglijke en onwetende kwaadsprekerij.

Boeddhisme heeft niets te maken met een geforceerde bekering, zwaarwichtig zelfbeklag, zielige hoop op een gefingeerd paradijs, maar een kordate open aanpak van het leven zoals het zich elke dag aandient.

Laten we hopen, dat mensen en verenigingen hun energie gebruiken in constructieve zaken en dat de gezondmakende raadgevingen en levendige voorbeelden uit alle ideologieën, spirituele tradities en culturele organisaties eenieder blijven aanmoedigen en inspireren om die beslissingen te nemen en handelingen te stellen die de mensheid vooruit helpen naar de bevrijding (en de verlichting) van alle onheil.

---

[1] Volgens sommige Westerse filosofen bestaat de revolutie van het boeddhisme er trouwens in het principe van de uitgesloten derde te overschrijden. Dit verlost ons van de binaire redeneringen van het type: of meester of slaaf, of zijn of niet zijn, of wit of zwart, of schuldig of onschuldig, of voor of tegen.

[2] De 'test van de juwelier': vooraleer je goud koopt, zal het stukje goud op de kwaliteit getest worden (door het te pletten, in het vuur te steken enz.). Deze oude gewoontes in India gebruikte de Boeddha om duidelijk te maken dat je elke raadgeving ook aan kritisch onderzoek moet onderwerpen.

De Dalai Lama
en de humanistische benadering van ontvoogding en welzijn

M. Campine

"..., gezien onze verschillen zal geen enkele religie de hele mensheid tevreden stellen. We kunnen er zelfs van uit gaan dat wij mensen gerust kunnen leven zonder religieus geloof."
Het recente bezoek van de Dalai Lama aan België biedt de gelegenheid om gegevens in een verder hedendaags en actueel perspectief te plaatsen. We vertrekken eveneens van een recente publicatie van de Dalai Lama namelijk *'Wijsheid voor een moderne wereld - Ethiek voor een nieuwe tijd'*, Bzztôh, (1999)
Wij willen bij deze publicatie stilstaan om na te gaan in hoeverre bepaalde uitspraken aansluiten bij standpunten binnen het humanisme.

"...., is het dus mijn opdracht een manier te vinden waarop ik echt iedereen kan dienen zonder een beroep te doen op het geloof." pag. 27
Ook volgens het humanisme moeten de menselijke mogelijkheden ten volle worden ontwikkeld en staan de mondiale emancipatie en een universeel streven centraal. De geëmancipeerde mens vormt als het ware een keten over de culturen heen. Het principe van universele verantwoordelijkheid en interrelatie zoals uiteengezet door de Dalai Lama vormen op dit vlak interessante begrippen.

Atheïsme

".... hoef je niet gelovig te zijn om gelukkig te zijn en kun je ook leven volgens bepaalde waarden en normen, zonder te geloven." pag. 208
De voordracht van de Dalai Lama in Brussel zorgde hieromtrent voor nieuwe gegevens. De Dalai Lama heeft duidelijk gepleit voor het accepteren van het atheïsme evenals voor het verder funderen van een levenshouding, los van elke religiositeit, als basis voor een verantwoorde moraliteit.
Een belangrijke vaststelling met betrekking tot de humano-boeddhistische interacties. Kunnen door interactie met het boeddhisme eveneens bijdragen worden geleverd ten aanzien van wat kan worden beschouwd als atheïstische spiritualiteit? (cfr. Leo Apostel)

Strijd tegen de dogmatiek

"Daar zijn geen kerken voor nodig, geen synagogen en ook geen tempels of moskeeën, noch ingewikkelde filosofieën, doctrines of dogma's." pag. 220
"Secularisatie en met name de scheiding van kerk en staat zouden kunnen bijdragen tot de vermindering van de problemen." pag. 207
De strijd tegen de dogmatiek en de secularisatie van de westerse samenleving vormen belangrijke humanistische projecten. Het humanisme heeft daarom zeker bijgedragen tot een levensbeschouwelijke verdraagzaamheid.

Globalisering van het denken

"In het licht hiervan ben ik ervan overtuigd dat het essentieel is dat we een gevoel ontwikkelen van wat ik universele verantwoordelijkheid noem." pag. 155-156

Vanwege de ontwikkelde communicatietechnologie wordt het onderscheid tussen het eigene en het andere minder onoverbrugbaar, waardoor het bepalen van de verhouding met de ander een noodzakelijkheid wordt. Het openen van de intellectuele horizon, een belangrijk humanistisch principe, geldt hierbij als primordiaal. Wat betreft het persoonlijk leven illustreert de Dalai Lama deze gedachte vanuit boeddhistisch perspectief met het citaat: *"...,geloofde ik echt dat het boeddhisme dé weg was. Wat zou het toch mooi zijn als iedereen zich tot het boeddhisme zou bekeren, dacht ik toen, maar deze gedachte werd slechts ingegeven door onwetendheid."* pag. 27

Wat betreft de interacties met de andere wordt vanuit een boeddhistisch standpunt de volgende noodzakelijkheid opgemerkt: *"... de ontwikkeling van verantwoordelijkheidsgevoel jegens anderen..."* pag. 208

Het rekening houden met de andere binnen het kader van onze huidige globale cultuur impliceert vanuit een humanistisch standpunt het erkennen van de andere in zijn gelijkwaardigheid als mens, evenals het helpen en het stimuleren van de andere bij de ontwikkeling van zijn mogelijkheden en zijn emancipatie. Bestaat hier een aanknopingspunt met het principe van universele verantwoordelijkheid zoals geformuleerd door de Dalai Lama, vanuit boeddhistische overwegingen?

Universaliteit

"Het ontwikkelen van een gevoel van universele verantwoordelijkheid - van de universele dimensie van al ons handelen en van de gelijke rechten van alle anderen op geluk en het vermijden van lijden..." pag. 156

De universaliteitsgedachte geldt algemeen als een belangrijk gegeven binnen het humanistisch kader. Het boeddhistische principe van universele verantwoordelijkheid, kan wellicht gelden als aanknopingspunt voor het bevorderen van het interactief onderzoek tussen humanisme en boeddhisme. Het lijkt relevant om hieromtrent verder onderzoek te verrichten. De positieve onderzoeksresultaten nodigen uit tot verdere vorsing.

Moraliteit

"...het koesteren van religieuze opvattingen geen garantie voor morele integriteit. Kijken we naar het verleden van de mens, dan zien we dat onder de onruststokers - degenen die zich bedienden van geweld, wreedheden en destructie tegen de medemens - zich heel wat individuen bevonden die, vaak luidkeels, een geloof aanhingen." pag. 33

Vermits de moraal het handelen bepaalt, geldt de problematiek van het funderen van de moraal als een belangrijk aandachtspunt voor interacties tussen levensbeschouwingen. Als algemeen funderend principe voor de moraal binnen het humanistisch kader staat het Vrij Onderzoek. Een streng kritische houding ten aanzien van conservatieve tradities, uitsluitende ideologieën en dogmatische religies ligt hiervan in het verlengde.

Indien men religiositeit, ideologie en overgeleverde wijsheid verwerpt binnen een boeddhistisch kader, hoe kan dan nog de moraal worden gefundeerd? Hieromtrent stelt de Dalai Lama: *"We kunnen zeggen dat we zonder religie, zonder ideologieën en zelf zonder wijsheid kunnen, maar we kunnen niet zonder liefde en mededogen."* pag. 220

Vermits de begrippen 'liefde', 'medelijden', binnen een westers kader gelden als sterk gekleurde begrippen vanuit de christelijke tradities, blijkt verder nader onderzoek naar deze concepten binnen het boeddhistische kader van belang, teneinde overeenkomsten en verschillen te bepalen met de humanistische uitgangspunten ten aanzien van de andere. Het centrale aandachtspunt van de 14e IHEU-conferentie, gehouden te Bombay, was trouwens Happiness and Development.

"...het opstellen van ethisch bindende principes is mogelijk als we ons verlangen naar geluk en het vermijden van leed maar als vertrekpunt hanteren." pag. 34

Met de boeddhistische houding dat *"Ieders verlangen nauw verbonden is met dat van een ander; daarom zijn we gedwongen de ethiek te accepteren zls onontbeerlijke schakel tussen mijn verlangen naar geluk en dat van een ander."* (p. 51), kan iedere geëngageerde humanist het eens zijn, vanwege het algemeen belang gehecht aan de moraal in het humanistisch midden.

Voorstel

"Daar beschikte men niet over vertalingen van de andere heilige geschriften." pag. 28

Wat betreft het interlevensbeschouwelijk onderzoek, kan in de opmerking van de Dalai Lama met betrekking tot bronnenmateriaal uit andere tradities een voorstel tot werkwijze gezien worden.

"Predik ik met mijn oproep tot een spirituele revolutie dan toch een religieuze oplossing voor onze problemen? Nee" pag. 26

Met betrekking tot de problematiek van secularisatie, evenals het funderen van de moraal op niet religieuze principes, werd een uitzonderlijke expertise opgebouwd door de humanistische theorievorming en toegepast engagement.

Hierbij kan worden aangesloten bij het volgende richtinggevende citaat: *"Je moet niet proberen om de kop van een jak op het lichaam van een schaap te zetten, of andersom."* pag.215-216

Het kritisch interlevensbeschouwelijk onderzoek op universeel vlak, vanuit het standpunt van Vrij Onderzoek, zoals gevoerd door de werkgroep Religie en Levensbeschouwing VUB, als interlevensbeschouwelijke werkgroep uit het humanistisch midden, garandeert eveneens een dergelijke benadering. Het lijkt dan ook van belang om binnen het aangehaalde kader, met de relevante bijdragen vanuit het humanistische midden aan de globalisering van het denken, de humano-boeddhistische interacties te vervolgen.

Bibliografie

Dalai Lama, *'Wijsheid voor een moderne wereld - Ethiek voor een nieuwe tijd'*, Bzztôh, 1999

Revel, J.-F. & Ricard, M., *'De monnik en de filosoof'*, Asoka, 1998

Lama Karta, *'Inleiding tot het Boeddhisme'*, Kunchab Publicaties (Schoten), 1999, vijfde druk

Witte, E. en Tyssens, J. , *'De vrijzinnige traditie in België - Van getolereerde tegencultuur tot erkende levensbeschouwing'*, VUBPRESS (Brussel), 1996

Smith, G. H., *'Atheïsm: The Case Against God'*, The Skeptic's Bookshelf, Prometheus Books (New York), 1989

Apostel L., *'Atheïstische spiritualiteit'*, samenstelling en eindredactie Jan H. Mysjkin, VUBPRESS (Brussel), 1998

Williams, D.A., *'A Celebration of Humanism and Freethought'*, Prometheus Books (New York), 1995

Enkele citaten

Het paradijs bevindt zich waar ik ben.
(Voltaire)

Vooraleer ik de verlichting bereikte hakte ik hout en droeg water, nadat ik de verlichting bereikte hakte ik hout en droeg ik water.
(Zen-gezegde)

Alles is in voortdurende beweging.
(Heraclitus)

Het is onwaardig de wens te koesteren dat het veranderlijke het onveranderlijke zou worden.
(Boeddha)

Al het slechte in de mens vloeit voort uit één oorzaak: zijn onvermogen tot stil in een kamer te zitten.
(Blaise Pascal)

Er werd mij dikwijls gevraagd wat ik dacht over het geheim van de glimlach van Boeddha. Het is zo (en het kan enkel dat wezen) dat hij glimlacht tegen zichzelf, omdat hij jaren elders zocht naar datgene dat hij in zichzelf reeds bezat.
(Paul Brunton)

Is het niet met 'vier handen' dat vrijzinnigen en katholieken geroepen zijn hun mooie gemeenschappelijke partituur te spelen op het innerlijk klavier waar iedereen zijn deel van geloof en ongeloof laat horen?
(G. Ringlet)

Indien de democratie moet verworven worden in Birma, heeft iedereen de plicht zijn steentje daartoe bij te dragen, ook de monniken en de nonnen.
(Aung Suu Kyi)

Ja, de mens heeft nog de kracht in zich om de wereld te scheppen als hij niet luistert naar de stemmen die hem het hoofd laten buigen, noch naar deze die op arglistige wijze hem ertoe brengen enkel naar de grond te zien. Dan pas zal hij begrijpen dat het geluk niet enkel het beperkend alternatief is tussen een ononderbroken verkondigde hemelse gelukzaligheid en een noodzakelijk beperkt werelds comfort, maar dat de drijfveer ervan zowel voor de atheïst als voor de gelovige de liefde is.
(Bologne)

Het boeddhistisch mededogen zowel als de inwijdende broederschap der vrijmetselaars berusten beide op een zeer precieze perceptie van het totaalbeeld van de wereld waartoe wij behoren. Het boeddhistische liefde en mededogen en de liefde en kennis der vrijmetselaars zijn gelijkaardig en onafscheidelijk. Het zijn de twee steunpilaren van de ideale Tempel van de mensheid. Boeddhisme en vrijmetselarij verplichten als wetenschappers van de geest niemand tot bekering en respecteren alle religieuze tradities. Zij hebben beide gemeenschappelijke vijanden: de leugen, het religieus fanatisme en de onverdraagzaamheid.
(J. Deperne)

Het geloof vereist het ook, want geloof berust hoofdzakelijk op een vrijwillige daad. Er bestaat geen geloof in God zonder vrijheid van intelligentie. Er bestaat geen liefde zonder vrijheid van intelligentie. Er bestaat geloof noch liefde zonder fundamentele vrijheid van het ganse wezen.
(J.C. Petit)

In tegenstelling tot de rationele westerse atheïst mobiliseert de boeddhist zijn energie niet om de religies van anderen aan te vallen door ijdele redeneringen, maar probeert een persoonlijke wijsheid op te bouwen door middel van langzame veranderingen in de staat van zijn bewustzijn. In het ultieme stadium van de 'verlichting' is hij evenmin bezorgd over goden als over zichzelf.
(Perin)

Boekbesprekingen

De monnik en de filosoof

Jean-François Revel, Matthieu Ricard, Asoka, 1997, 383 pagina's

Een agnostische vader/filosoof en zijn zoon/boeddhistische monnik vergelijken in dit werk hun kennis van de voornaamste westerse en boeddhistische tradities. Het is geen eenvoudig tegenover elkaar stellen van twee historische stromingen, maar Jean-François Revel en Matthieu Ricard bieden eerder een genuanceerde visie aan van een ideale verbintenis tussen oost en west. Voeg bij de eruditie van de gesprekspartners nog hun buitengewone levensbestemming en u zult de bijzondere aantrekkingskracht begrijpen van deze mooie dialoog, hoog in de bergen van Kathmandu in 1996.

De toon is spontaan en levendig, maar het boek is voldoende gestructureerd om verwarring te vermijden tussen de talrijke besproken meningen. Deze helderheid in het debat biedt de niet-deskundige lezer (op het vlak van boeddhisme of van westerse filosofie) de mogelijkheid stap voor stap alle aangehaalde thema's te volgen. En het zijn er vele, van wetenschap naar metafysica over sociologische revoluties en psycho-analyse, waarin elk van de twee hoofdrolspelers zijn eigen verklaring aanreikt.

Men zal onder andere het interessante parallellisme onthouden tussen de boeddhistische wijsheid en die van het antieke Griekenland, die in het westen blijft voortleven tot Montaigne en Pascal. Het is bovendien grappig vast te stellen dat deze twee gedachtenstromen tegenwoordig weer opgang maken, omdat ze een leegte vullen op gebied van moraal en levenskunst. De wetenschap noch de filosofie, zelfs van deze eeuw, kan een antwoord geven op de vragen van ethische, sociale of morele aard. Het succes van het boeddhisme en meer in het bijzonder van het Tibetaans boeddhisme in het westen zit waarschijnlijk in dit fenomeen geworteld, zoals ook de filosoof en moralist André Comte-Sponville, geïnspireerd door Montaigne en de stoïcijnen in het westen een grote weerklank vindt. Voor wat de westerse politiek aangaat, schetst Revel een precies beeld van wat hij de grote utopieën noemt, namelijk het 'wetenschappelijk socialisme', waarvan de mislukking gezocht moet worden in een theoretisch, star en abstract model van wat een menselijke samenleving had moeten zijn. Ervan overtuigd zijn dat een revolutie van de samenleving het lijden van het individu kan transformeren, blijkt volgens de auteurs van het boek een grove fout te zijn. Daartegenover oefent een positieve transformatie van het individu een weldoende invloed uit op de samenleving in haar

geheel. En daar komen we aan de politieke projectie van een boeddhist, een wereldburger die de formule toepast van "wat ik mezelf aandoe, doe ik de wereld aan". Deze zin voor universele verantwoordelijkheid, die aansluit bij de definitie van een geëngageerd mens volgens het stoïcisme, is in tegenspraak met de hardnekkige overtuiging in het westen die beweert dat het boeddhisme een inactieve doctrine inhoudt met als einddoel een nirvana, dat omschreven wordt als een soort vegetatieve lethargie. Voor Revel, nochtans goed gedocumenteerd, betekent dit een verrassende ontdekking tijdens die gesprekken. Toch blijft de filosoof sceptisch voor wat de theoretische achtergrond aangaat van de boeddhistische wijsheid. De metafysica blijft in zijn ogen niet bewezen en niet te bewijzen. Als goede epicurist of stoïcijn aanvaardt hij toch het pragmatisch aspect, het gezond verstand in de boeddhistische onderrichtingen, dat uitgaat van de stelling dat "de wijsheid altijd hypothetisch blijft (namelijk gebaseerd op eenvoudige veronderstellingen)". Als besluit prijst Revel de samengang aan van de oosterse wijsheid met de westerse wetenschap, "voor altijd gescheiden, voor altijd complementair".

Ricard onderstreept dan nogmaals de verdiensten van de dialoog, als bron van vreugde, maar ook het niet te vervangen karakter van de stilte van de persoonlijke ondervinding. Om uiteindelijk geen verkeerde conclusies te trekken na deze rondgang door zovele aspecten van het boeddhisme, blijft een contemplatieve praktijk noodzakelijk. De weg die men moet doorlopen vereist vertrouwen, gegroeid uit ondervinding, en niet zozeer uit wetenschappelijke bewijzen, "een waarheid die door de geest erkend wordt".

Luc Quéré

Enkele humanistische werken in perspectief

door Marc Campine

Bij de keuze van de werken die worden voorgesteld werd rekening gehouden met het baanbrekend innoverend karakter. Deze selectieve bibliografie betreft werken, waarvan de waarde in het humanistische midden en daarbuiten algemeen wordt erkend.

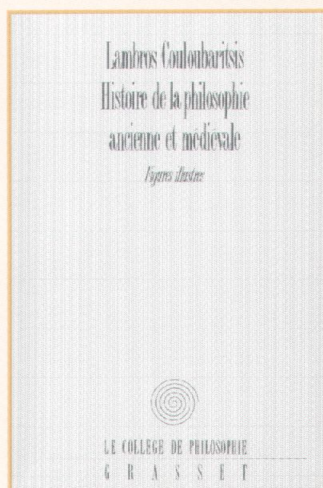
De vrijzinnige traditie in België - van getolereerde tegencultuur tot erkende levensbeschouwing
Els Witte en Jeffrey Tyssens
Balans - VUBPRESS (Brussel) 1996
ISBN 90 5487 111 3 - NUGI 641

In dit boek wordt een balans opgemaakt over de geschiedenis van de vrijzinnige traditie in België, aansluitend bij de ontwikkeling van de klassieke vrijdenkersbeweging. De evolutie van het humanisme van een kritische tegencultuur tot een erkende geïnstitutionaliseerde levensbeschouwing wordt beschreven. Het werk bevat een grondige bronnenstudie en sterke geschiedkundige methodologie.

Wat met God?
Redactie Christian Van Kerckhove
Humanistische Vrijzinnige Dienst (Antwerpen) 1999
ISBN 90 74174 02 7 - NUGI 612 - 633

Het werk is het resultaat van een bijzonder initiatief, ontplooid door het HV, onder impuls van wijlen Leo Apostel, om door middel van kwalitatieve lezingencycli enerzijds te reflecteren over de grondslagen van het vrijzinnig humanisme en anderzijds algemene grote problemen en aandachtspunten vanuit een humanistisch perspectief te benaderen. Als vervolg op de eerste lezingencyclus, 'Grondslagen van het vrijzinnig humanisme' en na het overlijden van professor Apostel werd onder voorzitterschap van Marianne Marchand, die de traditie van de lezingencycli zou vervolgen de tweede kritische lezingencyclus, 'Wat met God?', georganiseerd. Het initiatief van deze tweede lezingencyclus werd oorspronkelijk uitgewerkt door de werkgroep Multi-cultureel Samenleven van het HV.
Vanuit een voornamelijk humanistisch standpunt, alhoewel eveneens binnen het kader van een open en pluralistische benadering vertegenwoordigers van andere levensbeschouwingen werden geïnviteerd, wordt op een grondige wijze de problematiek gerelateerd aan het concept 'God' behandeld, evenals de reacties die hierop ontstonden. Aangezien het de eerste maal betreft dat op een dergelijke systematische wijze vanuit een voornamelijk vrijzinnig standpunt deze problematiek wordt behandeld, geldt het werk als een rijke informatiebron van de diverse kritische humanistische stellingnamen. Het audiovisueel materiaal van deze lezingencyclus blijft ter beschikking van de Werkgroep Religie en Levensbeschouwing VUB.
Bijdragen geleverd over Atheïsme: Jaap Kruithof, Hubert Dethier, Diderik Batens, Julien Klener, Willem Elias, Ludo Abicht - Agnosticisme: Jan Broeckx, Gerda Dieltiens, Piet Van Praet, Else Walravens - Boeddhisme: Shitoku Adriaan Peel - Paganisme: Tony Van Loon - Theïsme: Piet Van Brabant, Anita Wuyts.

Histoire de la philosophie ancienne et médiévale - Figures illustres
Lambros Couloubaritsis
Le collège de philosophie - Editions Grasset & Fasquelle (Paris) 1998

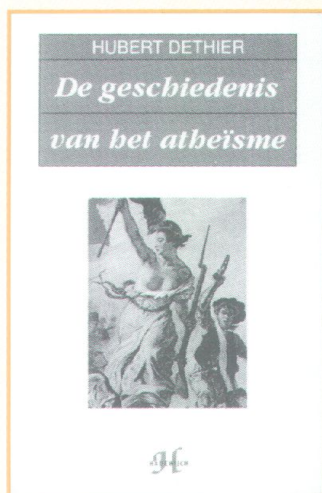
Een zowel bijzonder interessant als uniek werk voor wat betreft de wijsgerige cul-

tuur-historische studie van de evolutie van de ideeën in de Oudheid en de Middeleeuwen. Het unieke karakter bestaat erin dat deze vaak eveneens religieus gekleurde problematiek voor een eerste maal uitputtend wordt behandeld vanuit onderzoek verricht aan een vrije universiteit (ULB) met vrijzinnige signatuur. De verschillende wijsgerige stromingen die gelden als voorafspiegelingen van het humanisme, en die meer bepaald de humanistische ontplooiing mogelijk maakten, worden behandeld met een respect voor de andere bewegingen en hierbij in perspectief geplaatst. Hierdoor wordt een vaak onderbelicht stuk intellectueel verleden ontsloten en op een evenwichtige wijze geïncorporeerd in de westerse ideeëngeschiedenis.

Het verruimd cultuur-historisch referentiekader van onderzoek blijkt eveneens reeds aanwezig door ondermeer aan te sluiten bij de Arabische wijsbegeerte en het geschiedkundig belang hiervan voor de ontwikkeling van het humanisme. Via een onderzoek van de metafysische dieptestructuren worden eveneens nieuwe en innoverende parallellen vastgesteld tussen Grieks gedachtegoed, de christelijke traditie en de Islam.

De onderzoeksgegevens worden ontsloten op een pedagogische wijze, terwijl wordt aangesloten bij een strikt wijsgerige methodologie.

Alhoewel recent gepubliceerd, wordt het werk vanwege de aangehaalde kwaliteiten nu reeds beschouwd als een klassieker.

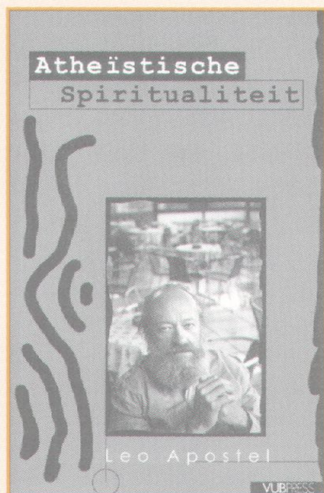
De geschiedenis van het atheïsme
Hubert Dethier
Uitgeverij Hadewijch
(Antwerpen - Baarn), 1995
ISBN 90 5240 210 8 - NUGI 611

Een van de weinige inleidingen op het vlak van het atheïsme in het Nederlands taalgebied, uitgewerkt op een doxografische en encyclopedische wijze, vol aanknopingspunten voor de intellectueel geïnteresseerde en de wetenschappelijke vorser op het vlak van het atheïsme.

Alhoewel wordt aangesloten bij atheïstische denkers van belang voor de humanistische traditie, wordt eveneens de problematiek van het atheïsme in ruimere zin behandeld. Hierdoor wordt een minder bekend elan van de ideeëngeschiedenis blootgelegd.

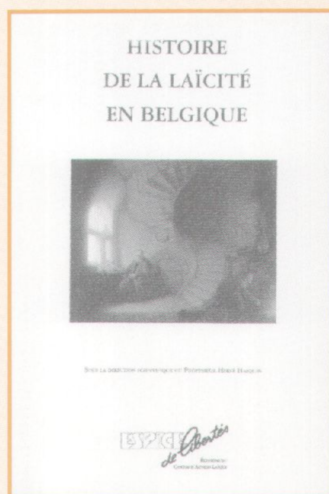
Op basis van dit werk werd in interactie met het Tibetaans Instituut een algemeen gewaardeerde lezingencyclus georganiseerd, waarbij een vergelijkend kritisch onderzoek werd gevoerd tussen atheïsme en boeddhisme. Daar waar het atheïsme werd vertegenwoordigd door Hubert Dethier, werd de boeddhistische invalshoek behandeld door Lama Zeupa en Frans Goetghebeur. Het audio-visueel materiaal van deze voordrachtencyclus

blijft ter beschikking van de Werkgroep Religie en Levensbeschouwing VUB en het Tibetaans Instituut van Schoten.

Atheïstische spiritualiteit
Leo Apostel. Samenstelling en eindredactie Jan H. Mysjkin
VUBPRESS (Brussel) 1998
ISBN 90 5487 168 7 - NUGI 611

Het werk Atheïstische spiritualiteit betreft een bijzondere nalatenschap van Leo Apostel, laureaat van de Prijs van het Vrijzinnig Humanisme, een onderscheiding voor een humanistisch engagement toegekend door het Humanistisch Verbond. In het werk wordt aan de hand van gebundelde teksten, die door wijlen professor Apostel op diverse momenten van zijn leven werden geschreven, een overzicht gegeven van deze minder bekende benadering van het atheïsme. Hierbij worden zijn persoonlijke reflecties geordend zodat het werk een uitzonderlijke erfenis vormt. Het betreft vanuit humanistisch standpunt een bijzondere problematiek, waarbij het menigeen zal verbazen dat het begrip spiritualiteit kan worden gehanteerd binnen een humanistisch kader. Hierbij wordt verklaard dat ook de humanist de veelheid van zintuiglijke ervaringen en indrukken eigen aan het menselijke leven kan ervaren. Daar waar voor de religieuze mens God als oneindig en onuitputtelijk geldt, daar is voor de atheïst de materiële wereld onuitputtelijk. Het dient te worden opgemerkt dat deze problematiek van atheïstische spiritualiteit of religiositeit, weliswaar voornamelijk wordt behandeld in de lijn van de westerse ideeëngeschiedenis en de westerse visie op religie, waarbij in wezen religie en godsdienst worden geassocieerd. De typische geordende en wetenschappelijke stijl eigen aan professor Apostel worden in het werk gerespecteerd. Onder de teksten die werden verzameld, bevindt zich onder meer een discussie met Edward Schillebeeckx. De inleiding van het boek wordt verzorgd door de Gentse wijsgeer Diderik Batens, die ook het grote herdenkingscolloquium ter ere van Leo Apostel organiseerde. Het werk wordt uitgeleid door Peter Schmidt, president van het Bisschoppelijk Seminarie in Gent.

Histoire de la laïcité en Belgique
(sous la direction scientifique du professeur Hervé Hasquin)
Espace de Libertés - Editions du centre d'action laïque (Bruxelles), 1994

Vanuit de diverse vakgebieden van betrokken auteurs wordt een overzicht verstrekt van de geschiedenis van de Belgische vrijzinnigheid. De originaliteit en de vitaliteit van de humanistische reflectie en actie worden belicht op het vlak van het recht, de politiek, de moraal, het sociaal veld en het verenigingsleven. Ontchristelijking en secularisatie in België worden gesitueerd. Het werk is een ode aan de moeilijke weg en de harde strijd ten voordele van het principe van Vrij Onderzoek, van algemeen belang voor de huidige wetenschappelijke en seculiere wereld. Het gaat om een klassiek standaardwerk.
Bijdragen worden geleverd door: Hervé Hasquin, Els Witte, Georges Liénard, John Bartier, Paul Foriers, Robert Hamaide, Henri Janne, Philippe Grollet, Robert Joly, Jean Leclercq-Paulisse, André Miroir, Roland Mortier, Philippe Moureaux, Jean Stengers en André Uyttebrouck.

Bibliografie

Le moine et le philosophe, Jean-François Revel et Matthieu Ricard, Nil éditions, 1996
De monnik en de filosoof, Asoka, 1997

La sagesse des modernes, André Comte-Sponville et Luc Ferry, Laffont, 1998

Le mysticisme athée, Jean Claude Bologne, Ed.du Rocher, 1995

La voix du défi, Aung San Suu Kyi, Stock, 1996

L'évangile d'un libre penseur, Gabriel Ringlet, Albin Michel, 1998

Bouddhisme et Franc-Maçonnerie, Anthologie, Albin Michel- Série Question de..., n° 101

Franc parler, François Perin, Quorum, 1996

Science et bouddhisme, B. Alan Wallace, Calmann-Lévy, 1998

Pensées sans penseur, Mark Epstein, Calmann-Levy , 1995

Manifeste pour une renaissance, Bernard Besret, Albin Michel, 1997

La laïcité, Henri Pena-Ruiz, Dominos Flammarion

La laïcité, Guy Haarscher, Que sais-je?, n° 3129 PUF

Les laïques en Belgique, Stéphane Renard, Le Vif, 29/11/96

L'art du bonheur, Le Dalai Lama et Howard Cutler, Robert Laffont, 1999

La stratégie du bonheur, Ron Leifer, Publications Kunchab, 1999

Boeddhisme zonder geloof, Stephen Batchelor, Asoka, 1998

Het geloof in de twijfel, Stephen Batchelor, Asoka, 1997

De hemel op aarde?, (deel III - hoofdstuk 3 - Wim van Rooy), Davidsfonds Leuven, 1998

Who is my Self?, Ayya Khema, Wisdom Publications, 1997

De geest, twee visies, Christopher deCharms, Kunchab, 1999

The Humanism of Buddha, D.R. Jatava, Jaipur, 1998

A new Humanism, A Buddhist Perspective: the University Addresses of Daisaku Ikeda, Daisaku Ikeda 1.edition 1996

Buddhism and Marxism: A Study in Humanism, Nikunja V. Banerjee, Apt Books Inc., 1978

Het instituut Yeunten Ling in Huy

Lama Tashi Nyima, Lama Zeupa, Lama Karta, Tenba Rubgay

HET PROGRAMMA IN HUY Januari 2000

zaterdag 15 januari tot en met zondag 16 januari

Milarepa / Lama Tashi Nyima

Milarepa was een grote Tibetaanse yogi en dichter uit de 11de eeuw. Hij is de auteur van de 'Honderdduizend mystieke gezangen', waarin hij de etappes van zijn spirituele evolutie beschrijft. Milarepa bereikte de boeddhastaat in één leven. Hij staat aan het begin van de vier grote Kagyu-scholen

zaterdag 22 januari tot en met zondag 23 januari

Shinee / Lama Tashi Nyima

Elke maand biedt het instituut een weekend aan om 'de geest tot rust te brengen'. Het is een basisoefening op de weg van meditatie. Voor velen is deze cursus een gelegenheid om aangemoedigd te worden tot de praktijk en om samen te mediteren. Verdienste opstapelen, negativiteit uitzuiveren, mediteren... het gebeurt allemaal in de geest. Daar is het allemaal te doen. Vandaar ook het belang in te zien wat de natuur van de geest is. Is de geest lang, breed, rustig, helder? Welke maten moeten we gebruiken? Er is één geest die de verlichting bereikt en een andere die in samsara zou zitten? Het gebeurt allemaal in één en dezelfde geest, die meteloos is als de ruimte.
Hier ligt het belang van de meditatie: de werking van de geest leren kennen en een meesterschap over de geest ontwikkelen.
Iedereen is welkom! Of je nu voor de eerste keer komt of elke maand.

HET PROGRAMMA IN HUY Februari 2000

woensdag 2 februari tot en met vrijdag 4 februari

Mahakala

Gedurende drie dagen doen de Lama's van 's morgens tot 's avonds deze praktijk. Zo wordt alle negativiteit gezuiverd en het oude jaar op een behoorlijke wijze afgesloten.

zaterdag 5 februari

Losar- Tibetaans Nieuwjaar

zondag 6 februari

Viering Tibetaans Nieuwjaar

Zowel op spiritueel als op mondain gebied is het Tibetaans Nieuwjaar een belangrijke periode in het leven van een boeddhist. Vanaf de laatste dagen van de wassende maan in februari tot de nieuwe maan die volgt, hetzij een periode van ongeveer een maand, vinden allerlei vieringen en praktijken plaats.
De traditie zegt dat deze condities een waarborg zijn voor gunstige verbintenissen, gezondheid, geluk en welvaart in het komende jaar.

Het programma voor Losar-Tibetaans Nieuwjaar:

zaterdag 5 februari

15 uur: videofilms over Tibet
18 uur: Mahakala-poedja
20 uur: onderricht

zondag 6 februari

06 uur: samenkomst in de tempel voor wensritueel, nadien zoete rijst en wijnpap
08 uur: ontbijt
10 uur: sang-ritueel (zuivering door vuur en rook). Hierbij worden wensen voor geluk, voorspoed en verzoening met de omgeving gereciteerd, gevolgd door het in de lucht gooien van witte bloemen. Op dat ogenblik roepen alle deelnemers "KI KI SO LHA GYAL LO" ("Mogen de goden die aan de zijde van de deugd staan overwinning behalen").
13 uur: feestmaaltijd, gevolgd om 14 uur door de **trekking van de thangkatombola**
vanaf 15 uur: video's over Tibet, het boeddhisme,...
16 uur: thee met Tibetaanse koekjes

zaterdag 12 februari

KENNISMAKING MET HET BOEDDHISME / LAMA ZEUPA

Alle personen die wensen kennis te maken met het boeddhisme zijn welkom. Lama Karta zal twee conferenties geven (om 10 u.30 en om 14u.), die gevolgd worden door een debat. De conferentie omvat de geschiedenis van het boeddhisme, de ethische krachtlijnen en de filosofie van het boeddhisme en raadgevingen over de meditatiepraktijk.
Deelname: 600 BEF (maaltijd inbegrepen). Gelieve u op voorhand in te schrijven door overschrijving van 600 BEF op rekening van Yeunten Ling.

zondag 20 februari

MEDITEREN, HOE EN WAAROM? / LAMA ZEUPA

Welke zijn de voordelen van het mediteren en welke zijn de nadelen van niet te mediteren? Lama zal tevens verschillende meditatiemethodes presenteren die we nadien kunnen toepassen. Hij zal ook spreken over de moeilijkheden die we kunnen ontmoeten en hoe we deze kunnen verhelpen. Een dag die de deelnemers zal helpen een meditatiepraktijk te beginnen en alleszins te weten te komen hoe en waarom te mediteren. We zullen tevens een gezamenlijke meditatie houden.
Deelname: 600 BEF (maaltijd inbegrepen). Gelieve u op voorhand in te schrijven door storting van 600 BEF op rekening van Yeunten Ling.

zaterdag 26 februari tot en met zondag 27 februari

SHINEE / LAMA TASHI NYIMA

zie: zaterdag 22 januari tot zondag 23 januari

HET PROGRAMMA IN HUY — Maart 2000

vrijdag 10 maart tot en met zondag 12 maart
PRAJNAPARAMITA / LAMA KARTA

Vanaf heden zullen we **één keer per jaar een sessie van meerdere dagen wijden aan de studie van een traditionele tekst.**

Vorig jaar sprak Lama Karta over de tekst 'De 37 praktijken van de bodhisattva'. Dit jaar zal hij de 'Prajnaparamita', het hart van de wijsheid toelichten.

Deze zeer belangrijke collectie van teksten handelt over de transcendente wijsheid die vertegenwoordigd wordt door een vrouwelijk aspect dat 'De moeder van alle verlichte wezens' wordt genoemd .

Wie stelselmatig kennis wil nemen van traditionele teksten krijgt hier een nieuwe kans.

Deelname: 2500 BEF (maaltijden en stage, alles inbegrepen tot zondag 16 uur)

zaterdag 18 maart tot en met zondag 19 maart
NYOENG NEE / GRATIS

Nyoeng Nee is een praktijk van vasten en stilte die is verbonden met het aspect van Tchenrezig, de liefde en het mededogen van de boeddha's. Tijdens deze praktijk houden we ons aan de geloften van ethisch gedrag die de eerste dag worden afgelegd: de geloften van Sodjong. We eten niet meer na het middagmaal en vermijden overbodig gepraat. De tweede dag leggen we dezelfde geloften af en verbinden ons er bovendien toe niet te eten, te drinken of te spreken tot 's anderendaags bij zonsopgang. Elke dag wordt driemaal het ritueel van Tchenrezig met elf hoofden en duizend armen beoefend.

Deze praktijk en het verblijf worden aan alle deelnemers gratis aangeboden door het instituut. Zij worden wel verzocht **de avond voor de praktijk aan te komen**, nl. 's vrijdags, aangezien de praktijk op zaterdag zeer vroeg aanvangt, en er te **blijven tot maandagochtend.**

zaterdag 25 maart tot en met zondag 26 maart
SHINEE

zie: zaterdag 22 januari tot zondag 23 januari

HET PROGRAMMA IN HUY — April 2000

zaterdag 1 april tot en met zondag 2 april
TARA / LAMA TASHI NYIMA

Boeddha Shakyamoeni heeft over deze bodhisattvi met veel lof gesproken tijdens tantrische onderrichtingen. Tara is de vrouwelijke manifestatie van de geest van alle boeddha's. Ze wordt geassocieerd met de oorspronkelijke wijsheid

en het mededogen. Zij wordt de 'moeder van alle boeddha's' genoemd. Letterlijk betekent Tara 'bevrijdster'. Zij bevrijdt ons van de acht soorten angsten. Haar verschillende aspecten worden beschreven in de lofzangen die deel uitmaken van de Tara-praktijk die we 's morgens reciteren.

zaterdag 8 april tot en met vrijdag 14 april
POWA / LAMA ZEUPA

Deze meditatie oefent de geest, zodat wij op het ogenblik van de dood onze geest richten naar de zuivere wereld van grote gelukzaligheid, Dewachen.
Zij maakt deel uit van de handige en diepzinnige hulpmiddelen van het vajrayana. Degene die haar met de juiste motivatie beoefent, kan deze methode op een eenvoudige en snelle wijze leren beheersen. Powa wordt vaak omschreven als 'de methode waardoor men de boeddhastaat kan realiseren zonder te mediteren'. Om doeltreffend te zijn, is deze praktijk verbonden met Boeddha Amithabha, gebaseerd op vertrouwen en beoefening.
Iedereen wordt wel verzocht **de hele cursus mee te maken.**
Bijdrage: 6.000 BEF (verblijf en cursus inclusief)

zaterdag 22 april tot en met maandag 24 april
INTENSIEVE MEDITATIESTAGE / LAMA KARTA

Wij stellen voor het Paasweekeinde in retraite door te brengen. Lama Karta zal deze drie dagen begeleiden en nodigt ons uit tot een geleide meditatie, vergezeld van praktische raadgevingen. Een aanmoedigende belevenis!

HET PROGRAMMA IN HUY Mei 2000

zaterdag 13 mei tot en met zondag 14 mei
TIBETAANSE YOGA

Deze lichamelijke en spirituele yoga bestaat uit oefeningen die spraak en geest harmoniseren in een meditatievorm die voor iedereen toegankelijk is. De oefeningen integreren praktijken in verband met houding, gebaren en symbolen, ontspanning, technieken van auto-massage, ademhalingsoefeningen, praktijken voor de subtiele ademhaling en de chakra's, het reciteren van teksten om mededogen-leegte te ontwikkelen. Kaloe Rinpoché heeft dit geheel van oefeningen ontworpen om westerlingen op de weg van de meditatie te helpen. Deze yoga kan gezien worden als een efficiënt middel op de spirituele weg die naar de bevrijding leidt.
Reservering op voorhand (door 1.500 BEF over te schrijven) is gewenst.
Het aantal deelnemers is beperkt.

zaterdag 27 mei tot en met zondag 28 mei
SHINEE / LAMA TASHI NYIMA

zie: zaterdag 22 januari tot zondag 23 januari

Juni 2000

donderdag 1 juni tot en met zondag 4 juni

PROGRESSIEVE STADIA IN DE MEDITATIE / LAMA KARTA

Derde luik van de onderrichtingen gegeven door Lama Karta over de verschillende niveaus in de meditatiepraktijk. Dit jaar belicht hij de laatste niveaus tot het bereiken van de Verlichting. Lama zal de betekenis van de woorden mahamoedra, Boeddha-staat enz. verklaren.
Iedereen is welkom, ook degenen die de eerste twee sessies niet gevolgd hebben.
Deelname: 3.600 BEF (maaltijden en stage, alles inbegrepen tot zondag 16 uur)

zaterdag 10 juni tot en met maandag 12 juni

SHINEE / LAMA ZEUPA

zie: zaterdag 22 januari tot zondag 23 januari

Deelname in de kosten

De prijzen die gelden, bieden iedereen de gelegenheid deel te nemen:

- Cursusbijdrage: 200 bef per dag, tenzij anders vermeld
- Verblijf: 700 bef per dag (logement + 3 maaltijden)
  (een supplement van 100 bef per dag in de winter als deelname in de verwarmingskosten)

Voor sommige cursussen is een globale prijs voorzien. Die vindt u bij de beschrijving van de cursus zelf.

Algemene informatie

Yeunten Ling geniet van een vredevol en rustig kader. Het gebouw omvat nu twee tempels, verschillende zalen en logiesfaciliteiten voor een groot aantal bezoekers. De structuur van Yeunten Ling maakt het mogelijk niet alleen individuen, maar ook families en groepen te verwelkomen. Ieder kan er zeker van zijn in het centrum rust en vrede te vinden die nodig zijn voor spirituele activiteiten.
Het instituut Yeunten Ling is een plaats voor studie en praktijk van de boeddhistische filosofie en meditatie. Onderricht en spirituele begeleiding worden verzorgd door Tibetaanse Lama's die er permanent verblijven. Het domein is goed gelegen en uiterst geschikt voor retraites en praktijksessies. Iedereen is welkom.
Wie een kennismaking wenst, kan er elke zondag terecht voor een geleid bezoek om 14.30 uur stipt en alleen op dit tijdstip.
Wie deelneeemt aan de cursussen of de retraites kan in het instituut één of meerdere dagen overnachten.

Het instituut Karma Sonam Gyamtso Ling in Schoten

Het nieuwe gebouw in Schoten

Donderdagen in Schoten

Telkens om 20 uur

Opgelet! Het centrum is gesloten op donderdag 23 en 30 december en op 6 januari.

donderdag 20 januari

KENNISMAKING MET HET BOEDDHISME: HOE WORDT MEN BOEDDHIST?

Een algemene informatie over de verschillende aspecten van het boeddhisme: de geschiedenis, de filosofie en de ethiek. Wat betekent de toevluchtname of de formele toetreding tot het boeddhisme?

donderdag 27 januari

BASISBEGRIPPEN BINNEN HET BOEDDHISME. EERSTE DEEL

Deze basisbegrippen zullen ons toelaten het boeddhisme te begrijpen: de waarde van het menselijk bestaan, de vergankelijkheid, de wet van oorzaak en gevolg, de onvolkomenheden van de bestaanscycli.

donderdag 10 februari

BASISBEGRIPPEN BINNEN HET BOEDDHISME. TWEEDE DEEL

donderdag 17 februari

DE MEDITATIE: HOE EN WAAROM?

Door de praktijk van de meditatie komt de geest op progressieve wijze tot rust, vrij van mentale of emotionele beroering. Door deze basispraktijk is het mogelijk verder te evolueren naar andere meditatiepraktijken.

donderdag 16 maart

DE PRAKTIJK VAN TCHENREZIG

Tchenrezig is de verpersoonlijking van de liefde en het mededogen van de grote verlichte wezens. Lama zal een uiteenzetting geven hoe de meditatie onze geest opent en op zoek gaat naar zijn eigen verlichte natuur.

donderdag 30 maart

WAT BETEKENT 'DE VERLICHTING'? EERSTE DEEL

Wat betekent 'de Verlichting', het ultieme doel dat elke boeddhist nastreeft, ook gekend als 'Mahamoedra', 'realisatie van de leegte', of 'Boeddha-staat'?
Hoe kunnen wij haar bereiken?

donderdag 6 april

WAT BETEKENT 'DE VERLICHTING'? TWEEDE DEEL

donderdag 20 april

HOE WERKT DE GEEST? EERSTE DEEL

Wat is het verschil tussen de gewone, verwarde geest en het kennisdragende bewustzijn of de fundamentele kennis van de verlichte geest? Deze twee toestanden zijn zoals een gelaat dat zich op twee verschillende wijzen kan voordoen: ofwel misvormd door woede, ofwel open, sereen en vredevol.

donderdag 18 mei
HOE WERKT DE GEEST? TWEEDE DEEL

donderdag 25 mei
HOE HELPEN WE DE STERVENDEN?

Op basis van de tekst van zijn boek Kringloop van bardo's zal Lama ons de boeddhistische benadering van de stervensbegeleiding verklaren.

donderdag 8 juni
HET BELANG VAN DE VOORBEREIDENDE PRAKTIJKEN

Op zondag 13 februari wordt de hele dag besteed aan de studie van de Tibetaanse taal. Iedereen en vooral beginners zijn welkom. Voor meer inlichtingen bel (03) 685 09 19.

HET PROGRAMMA IN SCHOTEN — *Zondagen in Schoten*

Telkens van 10.30 uur tot 16 uur

zondag 5 maart
DE TWAALF SCHAKELS VAN HET AFHANKELIJK ONTSTAAN

zondag 16 april
CAUSERIE - "BOEDDHISME EN PSYCHOLOGIE" door Edel Maex, psych. UZA

zondag 7 mei
DE KORTE PRAKTIJK VAN DE BOEDDHA

zaterdag 17 juni
TIBETAANSE YOGA

HET PROGRAMMA IN SCHOTEN — *Speciale activiteiten*

PERIODES TIJDENS DEWELKE ER EEN LAMA IN SCHOTEN IS OM 'S AVONDS DE MEDITATIE TE LEIDEN:
van maandag 21 tot woensdag 23 februari, maandag 27 en dinsdag 28 maart, dinsdag 25 en woensdag 26 april en van maandag 29 tot woensdag 31 mei

DE GELEIDE BEZOEKEN IN SCHOTEN:
zondag 30 januari, zaterdag 19 februari, zondag 19 maart, zondag 16 april, zaterdag 20 mei, zondag 18 juni. Telkens om 15 uur.

VERTELNAMIDDAG VOOR DE JONGSTE KINDEREN DOOR ALIDA NESLO
zondag 19 maart

Het programma in Brussel

Adres instituut: Paepedellelaan 94/4G, 1160 Brussel, tel.: (02) 675 38 05.
Plaats onderricht: restaurant "Les jardins de Bagatelle", 17 Herderstraat te Elsene.

- **woensdag 19 januari - HOE WORDT MEN BOEDDHIST?**
- **woensdag 26 januari - BASISBEGRIPPEN BINNEN HET BOEDDHISME - 1° DEEL**
- **woensdag 9 februari - BASISBEGRIPPEN BINNEN HET BOEDDHISME - 2° DEEL**
- **woensdag 16 februari - MEDITATIE: HOE EN WAAROM?**
- **woensdag 15 maart - DE PRAKTIJK VAN TCHENREZIG**
- **woensdag 29 maart - WAT BETEKENT 'DE VERLICHTING'? - 1° DEEL**
- **woensdag 5 april - WAT BETEKENT 'DE VERLICHTING'? - 2° DEEL**
- **woensdag 19 april - HOE WERKT DE GEEST? - EERSTE DEEL**
- **woensdag 17 mei - HOE WERKT DE GEEST? - TWEEDE DEEL**
- **woensdag 24 mei - HOE HELPEN WE DE STERVENDEN?**
- **woensdag 7 juni - HET BELANG VAN DE VOORBEREIDENDE PRAKTIJKEN**

Lama Karta in Utrecht

- **31 januari 2000 - DOORZETTINGSVERMOGEN**
- **13 maart 2000 - MENTALE STABILITEIT**
- **17 april 2000 - WIJSHEID**

Het CSB - zalencentrum is gelegen aan de Kromme Nieuwegracht 39, 3512 HD te Utrecht. Tel: 030-231 21 20
Circa 10 minuten te voet van het centraal station.
De toegangsprijs per lezing bedraagt fl 15,- (incl. een kopje thee na afloop).

Iedereen is van harte welkom!

KALENDER DER ACTIVITEITEN — Januari 2000

zaterdag 15 tot zondag 16 Huy / Milarepa / Lama Tashi Nyima
woensdag 19 Brussel / Boeddhist worden / Lama Karta
donderdag 20 Schoten / Boeddhist worden/ Lama Karta
vrijdag 21 Huy / Poedja van Milarepa
zaterdag 22 tot zondag 23 Huy / Shinee / Lama Tashi Nyima
woensdag 26 Brussel / Vier basisgedachten van boeddhisme (1)
donderdag 27 Schoten / Vier basisgedachten van boeddhisme (1)
zondag 30 Schoten / Geleid bezoek
maandag 31 Utrecht / De zes Paramita's / Lama Karta

KALENDER DER ACTIVITEITEN — Februari 2000

woensdag 2 tot vrijdag 4 Huy / Mahakala
zaterdag 5 tot zondag 6 Huy / Losar: Tibetaans nieuwjaar
woensdag 9 Brussel / Vier basisgedachten van boeddhisme (2)
donderdag 10 Schoten / Vier basisgedachten van boeddhisme (2)
zaterdag 12 Huy / Kennismaking met het boeddhisme / Lama Zeupa
zondag 13 Schoten / Studie van de Tibetaanse taal
woensdag 16 Brussel / De meditatie: hoe en waarom?
donderdag 17 Schoten / De meditatie: hoe en waarom?
zaterdag 19 Schoten / Geleid bezoek // Huy / Poedja van Milarepa
zondag 20 Huy / Meditatie: hoe en waarom? / Lama Zeupa
zaterdag 26 tot zondag 27 Huy / Shinee / Lama Tashi Nyima

KALENDER DER ACTIVITEITEN — Maart 2000

zondag 5 Schoten / De twaalf schakels / Lama Karta
vrijdag 10 tot zondag 12 Huy / Prajnaparamita / Lama Karta
maandag 13 Utrecht / De zes paramita's / Lama Karta
woensdag 15 Brussel / De praktijk van Tchenrezig
donderdag 16 Schoten / De praktijk van Tchenrezig
zaterdag 18 tot zondag 19 Huy / Nyoeng Nee / gratis
zondag 19 Schoten / Geleid bezoek + vertelnamiddag van Alida Neslo
maandag 20 Huy / Poedja van Milarepa
zaterdag 25 tot zondag 26 Huy / Shinee
woensdag 29 Brussel / Wat betekent 'verlichting'? (1)
donderdag 30 Schoten / Wat betekent 'verlichting'? (1)

KALENDER DER ACTIVITEITEN — April 2000

zaterdag 1 tot zondag 2 Huy / Tara / Lama Tashi Nyima
woensdag 5 Brussel / Wat betekent 'verlichting'? (2)
donderdag 6 Schoten / Wat betekent 'verlichting'? (2)
zaterdag 8 tot vrijdag 14 Huy / Powa / Lama Zeupa
zondag 16 Schoten / 'Boeddhisme en Westerse psychologie' / dr. Edel Maex
zondag 16 Schoten / Geleid bezoek
maandag 17 Utrecht / De zes paramita's / Lama Karta
dinsdag 18 Huy / Poedja van Milarepa
woensdag 19 Brussel / De werking van onze geest (1)
donderdag 20 Schoten / De werking van onze geest (1)
zaterdag 22 tot maandag 24 Huy / Intensieve meditatiestage / Lama Karta

KALENDER DER ACTIVITEITEN — Mei 2000

zondag 7 Schoten / De korte praktijk van de Boeddha
zaterdag 13 tot zondag 14 Huy / Tibetaanse Yoga
woensdag 17 Brussel / De werking van onze geest (2)
donderdag 18 Schoten / De werking van onze geest (2)
donderdag 18 Schoten / Huy / Poedja van Milarepa
zaterdag 20 Schoten / Geleid bezoek
woensdag 24 Brussel / Hoe helpen we de stervenden?
donderdag 25 Schoten / Hoe helpen we de stervenden?
zaterdag 27 tot zondag 28 Huy / Shinee / Lama Tashi Nyima

KALENDER DER ACTIVITEITEN — Juni 2000

donderdag 1 tot zondag 4 Huy / De etappes naar verlichting / Lama Karta
woensdag 7 Brussel / Het belang van de voorbereidende praktijken
donderdag 8 Schoten / Het belang van de voorbereidende praktijken
zaterdag 10 tot maandag 12 Huy / Shinee / Lama Zeupa
vrijdag 16 Huy / Poedja van Milarepa
zaterdag 17 Schoten / Tibetaanse Yoga
zondag 18 Schoten / Geleid bezoek
vrijdag 23 tot zaterdag 24 Huy / Karling Shitro

TRALEG RINPOCHEE: van 15 tot 23 juli 2000.

Hoe kunt u zich abonneren of lid worden?

Uw antwoord op deze vraag is belangrijk voor het instituut. Van onze zijde doen we veel inspanningen om u een magazine en interessante cursussen aan te bieden. Uw bijdrage laat ons toe hiermee verder te gaan.

1 **Het abonnement op Kunchab Magazine** bedraagt 400 bef per kalenderjaar voor België of 500 bef (*fl.* 28) voor het buitenland.

2 **Het lidmaatschap omvat eveneens het abonnement op Kunchab Magazine** en geldt voor een kalenderjaar. U kan hierbij kiezen tussen de status van:
- *gewoon lid:* 1.000 bef per jaar (5 % korting bij aankopen).
- *actief lid:* 6.000 bef per jaar of 500 bef per maand (10 % korting voor verblijven, cursussen en aankopen).
- *lid-weldoener:* 12.000 bef per jaar of 1.000 bef per maand (20 % korting voor verblijf, cursussen en aankopen).

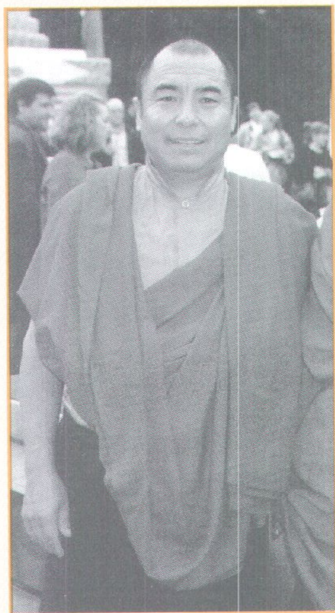
Actieve leden en leden-weldoeners verbinden zich voor een periode van één jaar.

3 Elke **schenking** steunt de werking van het Instituut.

4 **Giften met fiscaal attest**
Het Tibetaans Instituut van Schoten is erkend als instelling die fiscale attesten mag uitreiken voor giften. De aftrek van deze giften wordt toegestaan in de mate dat het totale bedrag ten minste 1.000 bef bedraagt en dit tot maximum 10% van uw totale netto-inkomen (5% van de fiscale winst voor vennootschappen). Een aftrekbare gift mag aan de schenker **geen enkel voordeel** (zoals kortingen) verstrekken. U ontvangt dan in februari van volgend kalenderjaar een **fiscaal attest** voor de belastingaangifte. Voor dergelijke schenkingen gebruikt u best het banknummer:
GB 220-0493023-08.

Het is belangrijk dat bij elke overschrijving een duidelijke **reden van betaling** vermeld staat (abonnement, soort van lidmaatschap of gift, met eventueel adresverandering). Wij danken u voor uw medewerking.
Voor elke betaling uit het buitenland: met een eurocheque, een internationaal postmandaat, in contanten of door overschrijving op het Eurogiro-nummer van het Instituut te Schoten: 000-0082782-41 (alle kosten voor de opdrachtgever!).

Uitzonderlijke verkoop en verloting van thangka's

Een uitzonderlijke verkoop van originele, door TENBA RUBGAY handgeschilderde thangka's wordt georganiseerd.

De werken zullen worden tentoongesteld in de yogazaal in Yeunten Ling van 1 december 1999 tot 4 februari 2000. Voor een bezoek aan deze tentoonstelling wordt u een bijdrage van 250 bef gevraagd, waarvoor u een tombolabiljet krijgt. Op de feestdag van het Tibetaans Nieuwjaar, met name op 6 februari 2000, heeft de trekking plaats en kunnen vijftien personen een thangka winnen!

Mis deze unieke gelegenheid niet om een van deze vijftien thangka's te winnen of een werk naar uw keuze aan te schaffen.

Ook de eerder verkochte biljetten geven toegang tot de tentoonstelling en komen in aanmerking voor de trekking.

De bouwprojecten

U zult natuurlijk zeker op de hoogte gehouden worden van de vooruitgang en de voorbereidingen van de bouwwerken zoals aangekondigd in Kunchab Magazine 3/99.

De personen die de constructie van de kamers van naderbij willen volgen worden verzocht zich kenbaar te maken door het invullen van de onderstaande strook:

Naam: ....

Adres: ....

....

Wenst op de hoogte gehouden te worden over de bouw van de kamers met het oog op een eventuele participatie in de realisatie van dit project.

Handtekening: ....

Terug te sturen aan het Instituut Yeunten Ling met als melding op de enveloppe 'kamers'

Dringend gezocht . . .

Een **bestandsbeheerder** die:

- feilloos werkt met verschillende programma's zowel op PC als MAC
- op een overzichtelijke en toegankelijke wijze de tekstenbestanden weet te klasseren
- enkele uurtjes per week daaraan wil besteden

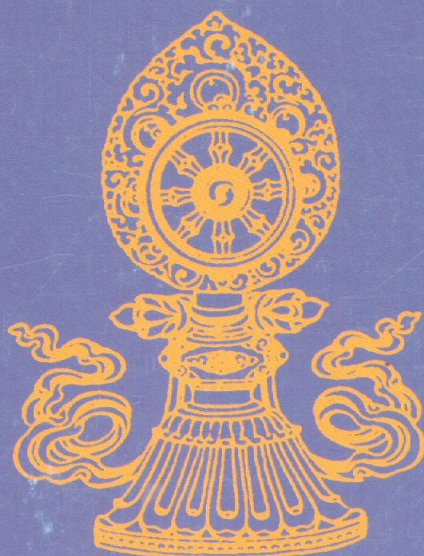
Een **stockbeheerder** die:

- de bewegingen van de boeken kan volgen, noteren, inbrengen in het bestaand stockbeheer programma
- de briefwisseling kan volgen i.v.m. het boekenbedrijf
- de nodige telefoontjes kan plegen in het Nederlands, Frans en Engels i.v.m. de afname of recensies van Kunchabpublicaties
- daar één à twee maal per week een paar uurtjes aan kan besteden

Een **public relations persoon** die:

- de promotie van Kunchabpublicaties in de verschillende talen (Nederlands, Frans, Duits en Engels) kan verzorgen

Gelieve telefonisch contact op te nemen met Frans Goetghebeur op het telefoonnummer 03/ 685.09.19 en rekening te houden met het feit dat deze administratieve activiteiten in Schoten gebeuren en voorlopig op vrijwillige basis.

TIBETAANS INSTITUUT vzw

KARMA SONAM GYAMTSO LING

Kruispadstraat 33 B - 2900 SCHOTEN

tel: +32 (0)3 685 09 19 fax: +32 (0)3 685 09 91

e-mail: tibinst@skynet.be

GB: 220-0493023-08 PR: 000-0082782-41

INSTITUT YEUNTEN LING asbl

Château du Fond L'Evêque

4 promenade Saint Jean l'Agneau B - 4500 HUY

tél: +32 (0)85 27 11 88 fax: +32 (0)85 27 11 99

e-mail: tibinst@skynet.be

GB: 240-0291015-19 CCP: 000-1286817-15

INSTITUT TIBETAIN

avenue du Paepedelle 91 - 4G

B - 1160 BRUXELLES

tél: +32 (0)2 675 38 05

http://users.skynet.be/sky72508